
Франц Сіўко

...любіць трэба тых,
хто нас любіць, ці ня так?..

Шула – мегаполіс

Аповесць

Працэдура дагляду цягамотлівая і доўгая, здаецца, яна ніколі ня скончыцца. Мы сядзім у чаканьні пашпартоў у салоне аўто ля будана з вакенцам, за якім мудрае пры экране кампутару разамлелы ад сьпёкі мытнік, назіраем, як мітусяцца ўгары, пад дахам ангара, занятыя кармленьнем птушанятаў ластаўкі. Птушак шмат, ня менш за два дзясяткі, і яны без супынку нагадваюць пра сваю прысутнасць похаплівым шорганьнем крылаў ды белымі кроплямі-меткамі на доле. Вывадак асьмялелых зялёных яшчарак – люду шмат на тэрыторыі, але ніхто іх тут не чапае – акупаваў лапкі зарослае рэдкім трыпутнікам сьцежкі наўзбоч стаянкі, грэцца ў промнях цяжкага, бы распалены кавалак жалезьзя, ліпеньскага сонца. Мытнікі раз-пораз выходзяць на двор, весела перагукваюцца адзін з адным паўз разнасьцежаныя дзьверы, ды таўсматая постаць прыбіральшчыцы мільгне рукавом уніформы і зьнікне па-за елкамі, з-за

якіх шчэрыцца рог густа сьпярэшчанай пракудлівымі надпісамі скрыні для сьмецьця. Шпацыраваць па пляцы пры будане не забаронена, але ніводзін з нас вылазіць з салону не жадае: занадта гарача.

Беларуска-латышская мяжа. Пік лета. Поўдзень.

У будынку, відаць па ўсім, ідзе рамонт, гэта надае дзеяннням памежнікаў адценьне несур'ёзнасьці, нават камічнасьці. Асабліва, калі чарговы раз ляпаюць дзьверы і замест доўгачаканага службоўца з пашпартамі зьяўляецца ў праёме ўсё тая ж цётка-прыбіральшчыца са швабраю ў руцэ. Выбух нашага нервовага сьмеху, што суправаджае яе зьяўленьне, разносіцца рэхам па падстрэшшы ангару, і вось зноў усё заціхае: ні гуку, ні подыху ветру, толькі бачна, як у вузкім пераходзе паміж службовымі пакоямі і крамай з шыхтам бліскучых бутэлек на самым выгодным, здалёку заўважным месцы ляніва свавольці з папяровымі друзам – то ўздывае яго ўгору, то апускае зноў на дол – слабы скразнячок.

У салоне цеснавата, і то найбольшая нязручнасьць. Варта аднаму з нас варухнуцца, як тае ж хвіліны пачынаюць варушыцца астатнія. Ня менш даймае гарачыня: ледзь прыхінешся плячыма да сьпінкі сядзеньня – і яны тут жа вільгатнеюць, робяцца ліпкімі, бы суквецьці смолкі ў букеце кіроўцы над бардачком.

Нас пяцёра, усе пры целе. А хто-ніхто, як, напрыклад, галоўны нашай дэлегацыі Зяменя – мы едем у Т. на ўрачыстасьці з нагоды юбілею гораду – і апрануты, нягледзячы на сьпёку, далёка не па-летняму. Асабліва непрыемна адчуваць дотык чужога ўспацелага цела, ад якога тваё ўласнае ўвобміг напружваецца, выдае хвалю дрыжкаў. Ня грэбуюць мажлівасьцю падпсаваць настрой і камары. Месца глухое, хмызістае, аўто стаіць у цяні, і крывасмокі жывасілам лезуць у яго, ціснуцца за шыю, пад каўнер, у калашыны штаноў.

– Вось, а яшчэ шкадавалі, што шорты не апранулі, – кажа Зяменя і млява ўсьміхаецца. – Паглядзеў бы я на вашыя скусаныя лыткі...

Мыгнік за шклянюю перагародкаю нарэшце адрывае вочы ад экрану кампутару, абводзіць нас па чарзе ўніклівым паглядам, што неяк зусім не пасуе да пакамечанага, бы з бадуна, твару, аддае Зяменю пашпарты з дэкларацыямі, дакранаецца даланёй да чырвона-бела-чырвонага паска на грудзіне:

– Шчасьлівай дарогі!

– Ужо? – быццам ня верачы, што ўсё скончылася, кажа кіроўца і зачыняе дзьверкі машыны.

Аўто памалу вырульвае на шашу і адразу ж – мы ўжо спазьняемся: а пятнаццатай першая імпрэза, а нам яшчэ ехаць ды ехаць – набірае хуткасьць. Багажнік чорнай бээмвэшкі, які імчыць перад намі, чамусьці незачынены, з яго вытыркаецца, цялёпкаецца на ветры ашмётка цэлафаніны.

Мясыціны знаёмыя мне з дзяцінства, я з цікавасьцю ўзіраюся ў краявіды, ня бачаныя без малога пятнаццаць гадоў, ад паховінаў дзядзькі Міхала, матчынага брата. Калісьці бухмата-ўраджайныя, а зараз спрэс зарослыя дзікім лубінам і цімафееўкай палі ўсьцяж дарогі пераліваюцца морам фарбаў-адценьняў; гравейкі, адна з якіх вядзе акурат да маіх родных пенагаў, вузкімі віхлястымі атожылкамі разьбягаюцца, як і даўней, ад шашы ва ўсе бакі, хаваюцца пад шатамі старадрэвінаў.

– Еўропа! – кажа Зяменя і яшчэ больш моршчыць і без таго пасечаны

зморшчынамі лоб. Ён ад раніцы, ад тае хвіліны, як ад’ехалі з дому, раз-пораз заводзіць гаворку наконт ня так даўняга ўступу суседзяў у Еўразьвяз, і кепскі яго настрой, узмоцнены ўтомным чаканьнем на мытні ды нашаю маўкліва-зацятаю няўвагаю да ягоных глыбакадумных высноваў, усё горшае і горшае. – От і няхай! Не хацелі з намі ў хаўрусе быць, то няхай ведаюць... Саюз ім воўкам сьмярдзеў, ну дык і хай жа во цяпер з гэнымі паспрабуюць! Яшчэ пашкадуюць, паглядзіце, зноў у сябры да нас папросяцца!

Першае пасья мяжы паселішча вымыкаецца з-за павароту нечакана, я ледзь-ледзь пасьпяваю ўгледзець на ўказальніку знаёмы назоў: Мигованка. І ён, гэты назоў, – ці не адзінае, здаецца, што не зьмянілася ад даўнейшых часоў, бо сама вёска і блізка не нагадвае тую, якую я памятаю. Так бывае, калі неспадзеўна спаткаешся дзе-небудзь у незнаёмым месцы з колішнім знаёмцам, а год прамінула столькі ад вашае апошняе сустрэчы, што не адразу і сьціміш, ці то чалавек перад табою, ці то ягоны прывід.

Кіроўца суцішвае хуткасьць, аўто памалу цягнецца ўздоўж хатаў.

Хаты ня менш, калі ня больш недагледжаныя, як на нашым баку: пакрыўленыя платы абапал панадворкаў, запалыя аканіцы з няпэўнага колеру налічнікамі, пашэрханыя сьцены. Пасярод вёскі ўзвышаецца-чарнее на месцы хаты рымара Ванагіса комін з паўразбуранай печчу – усё, што засталася ад жытла пасья таго, як яго разабралі. Разабралі хутчэй за ўсё на дровы, пра тое сьведчаць колькі ўрослых у траву на спажыву непагадзі спаракнелых бэлек уперамешку з гурбаю дошак-шалёвак. Комін, ды печ, ды пара паўзьдзічэлых прысадзістых яблыняў – усё, што нагадвае некалі спраўную сядзібу з добрым тузінам вульляў пад ліпняком і плоймаю нарыхтовак для хамутоў-падсядзёлкаў на дзядзінчыку перад клецьцю. Ды яшчэ не зарослая дарэшты сьцежка, што вядзе да азярка, на краі якога ніцее пасярод паўвысы з маладзенькага альхоўя купка вішняў з абдзёртымі камлямі. Таго самага, у якім мы з сябруком Тонікам аднойчы пакупаліся па дарозе з крамы ды і падчапілі нейкую трасцу і потым доўга, ці ня з месяц, цягаліся да фельчара ў спадзеве як найхутчэй пазбавіцца каросьлівых плямаў падпахамі і на сьпінах.

– От і няхай, – кажа Зяменя і задаволена ляпае сябе далонямі па каленях. – І няхай...

Рудое кацяня са збадзянаю ля хваста поўсьцю вылазіць з падпечку, пужліва азіраецца наўкола, соладка пацягваецца. Другое, крыху большае і больш жвавае, высоўвае пысу з акантаванага дошчачкамі лазу, выкульваецца ў траву сьледам за першым, паважнаю спарудаю застывае ўпобачкі.

Кіроўца сігналіць, і абодва каты, напалоханыя зьнячэўным гукам, уздымаюць хвасты, порстка шмыгаюць зноў у падпечак. Усё адбываецца так хутка, што нагадвае зьмену кадраў пры перамотцы касеты: адно імгненьне, адзін узмах хвостом, былі – і няма.

Я азіраюся з надзеяй, што каты зноў вылезуць са схову, але дарэмна. Падпечак хаваецца ў засені парэчніку, паволі сплывае з вачэй разам з комінам. Я сілюся ўявіць яго чэрава, і яшчэ адзін малонак – цяпер ужо больш як саракагадовае даўніны, мне ледзь споўнілася тады восем – усплывае ў маёй памяці. Усплывае амаль імгненна: што-што, а гэтае месца ў вясковай хаце – падпечак – я памятаю добра. Так добра, што нават,

здаецца мне, і зараз, седзячы пры шыбіне найсучаснага аўто, чую спецыфічны яго, рэзкаваты пах. Пах пер'я ды акамянелых, шорсткіх на вобмацак курыных – не фекаліяў, такога вучонага слова мы, мурзатыя спадкаемцы найпатомных сялянаў, ня ведалі – калткоў...

Дзень і на палову яичэ не перакуліў, а ў кухні ўжо цемнавата, бы ўвечары. Вецер без супынку раве на дварэ, то грукнецца ў дзьверы сяней, то штурне ў вакно жменю крупак-градзінаў, то пужне кароткім злым ударам па сцяне, ад якога ўся хата скаланецца, а бэлькі пад шпалераю зойдуцца распачлівым энкам. А то раптам зусім сьціхне, быццам знарок замрэ, каб даць хвіліну-другую Ларысыцы павохкаць, мне – тое вохканьне як лепей пачуць.

Вохканьне – пра адно і тое ж, ня вохканьне, а заезджаная кружэлка. Толькі Ларыска расічэпіць вусны, а я ўжо ведаю, што з тых вузенькіх, падфарбаваных матчыным алоўкам ічэлачак-вуснаў вымкнецца:

– Ай, вой, і дзе ж гэта ён? Ну ж бадзяга!

Што я чую яе з падпечку і праз тое раблюся сьведкам яе перажываньняў, сястру, здаецца, ані не турбуе.

Ён – практыкант-“заўцехнік” Вася, студэнт ветінстытуту, абаяльны шатэнчык з параю раньніх залысінаў і тампонам у левым вуху, які ён не вымае адтуль – хранічны атыт – амаль ад дня свайго прыезду. Вася кватаруе ў бабулі майго дружбака Тоніка і штодня прыходзіць да нас, дакладней, да Ларыскі. Сястра сустракае яго вясёлым сьмехам, яны зачыняюцца ў пакоі і сядзяць гэтак удваіх колькі гадзін. Чым яны там займаюцца, я ня ведаю. Ды не пацеры, пэўна ж, адмаўляюць: сьмех, што даносіцца з пакою, на такую сур'ёзную справу не паказвае. Вясёлы вэрхал за сьцяною час ад часу зьмяняецца цішай, што ці то незнарок, ці то, наадварот, наўмысна супадае з аціханьнем ветру на дварэ, і тады здаецца, што ў тым пакоі наогул нікога няма.

Вася – першы студэнт, які ашчасьлівіў нашую глухамань сваім прыездам. І сямнаццацігадовая Ларыска, якая дагэтуль студэнтаў ніколі ня бачыла, штодня ад ранычы чакае ягоных візітаў. А калі ён доўга не прыходзіць, – нярвуецца так, што пачынае рабіць розныя глупствы. Неабьякавага да сястры Тоніка ўсё гэта вельмі злуе.

Адзіны з дарослых, каму недаспадобы студэнтавы візіты, – наш бацька. Сам зацяты, ён лічыць практыканта занадта ўжо ўвішным у стасунках з людзьмі. “Далёка пойдзе”, – кажа, і вырак той гучыць як найвышэйшая ступень асуджэньня найгоршай з чалавечых заганаў. Маці заступаецца за Васю, бо лічыць, што гэта – звычайная зайздрасць сталага чалавека да больш пасьпяховага маладога. І, бадай, мае рацыю: бацька сам колісь, пры Польшчы, меў намер вучыцца на ветэрынара, і сям'я нібыта сабрала ўжо грошы на вучобу, як увадначас парушыліся ўсе тыя амбітныя планы прыходам Саветаў.

На дварэ сквар, у хаце паўпрыцэмак, у падпечак урэшце прабіваецца, прасіціўшыся паўз ічэлку ў таўчэзнай наледзі на шыбіне, хісткі сонечны прамень. Ён такі кволь, што я баюся дыхнуць – а раптам ён зьнікне? Час ад часу прамень перамяняецца ў цьмяны пасак, і ўсё наўкола таксама ўвобміг цьмянее, вузее, але адначасна робіцца ад таго яичэ больш утульным. У падпечку цёпла, пахне сажаяю і курынымі калтамі. Уласна, дзеля іх, калтоў, я ў тое падпечча і палез. Надоечы чуў, як цётка Адальфіна, Тонікава матка, жсалілася маёй, што аніяк ня можа саўладаць са

злыдушынаю звычайна сына браць іх у рот, і вырашыў сам паспытаць тое “смачноцьце” на зуб.

Усохлы, шэры, як агарак на кончыку бацькавай папяросіны калток пахне сераю. Гэтага дастаткова, каб спыніць дасьледзіны: маці ледзь не штодня перасьцерагае мяне баронь Бог не смактаць запалкі, бо “вунь адзін пасмактаў і атруціўся, сканаў”. Ці праўду яна кажа, ці не (можжа, проста палохае), я ня ведаю. Але страх сканаць у цёмным, прапахлым калтамі і курьынымі пёрамі падпечку перасільвае цікаўнасьць. Канаць жа мне ня хочацца. Я ўжо аднойчы бачыў, як канае чалавек, – відовічча не з прыемных. Да таго ж і бацька з маці вось-вось павінны вярнуцца з Т. з кірмашу, і што будзе, як засьпеюць за гэткім саромным заняткам?

Сястра каторы раз за апошнія паўгадзіны высоўваецца са свайго пакою, качынаю – нясклёпа! – хадою набліжаецца да печы. Дзьве крывыя, як камлі арэшын-спарышоў у загуменьні нагі засланяюць і без таго скупы прамень, спыняюцца насупраць лазу.

– Ясі? Скажу маме. – Голас абыякавы і, як заўжды, насьмеішлівы. Камлі зрушваюцца з месца, павольна знікаюць, але праз колькі хвілінаў зьяўляюцца зноў.

– Сябрук твой, Тонічак, цягнецца, от ужэ ўдваіх калтоў наясьцёся!

Дзьверы ляпаюць, уваходзіць Тонік. Ягоная грывастая галава ўсоўваецца ў лаз, і мне нічога не застаецца, як даць яму месца побач. Прызнаецца, чаму я ў падпечку, мне ня хочацца, я ўтрапёна, аж да рэзі ўваччу разглядаю патрушчаную шкарлупіну ад яйка, што нейкім цудам пазьбегла курынае дзюбы і цяпер сіратліва боўтаецца ў куце на танюткай – і як дае рады ўтрымацца на ёй? – павуцініне.

– Спрабаваў? – Тонікаў голас гучыць даверліва і разам з тым занадта гучна, каб яго не пачула сястра.

– Спрабаваў, а як жа, – падае яна голас і здзекліва сьмяецца, – Але ж і смачна!

– А ты адкуль ведаеш? – пераймаю я. – Ела?

– Вось яшчэ напрыдумляй! – Сястра абражана фыркае, цягнецца ў пакой.

– Тонюсь, Вася дома? – крычыць неўзабаве праз дзьверы, і голас яе трыміць, як стомлены абрыдлым вісеньнем праз усю зіму ліст на бэзіне пры вакне.

– Дома! – крычыць у адказ Тонік і тут жа амаль, размораны цеплынёй, засынае.

Я мкнуся перапаўзьці праз ягонае нерухомае цела, але няўдала. Тонік прачынаецца ад майго дотыку, чапляецца спрасонку за руку, прыцягвае да сябе. Целы нашы судакранаюцца, і я чую ягонае няроўнае – найначай, прастуда – перарывістае дыханьне.

– Зэ-энік... – кажа ён і яшчэ мацней прытуляецца да мяне. Я разумею, што ён трызьніць, і колькі хвілінаў ляжу нерухома побач. Зэнік – малодшы Тонікаў брат, два гады таму ён памёр, ня даўшы рады выкараскацца з нейкай рэдкай сардэчнай хваробы. Я ляжу побач з Тонікам яшчэ колькі часу, а як толькі заўважваю, што ягонае цела мякчэе, паціху вызваляюся з абдоймаў, сунуся па каляным, бы грудок пасья аблівахі, доле да лазу.

Мяне нясьцёртна, да сьвербу ў грудзях вабіць да маціцы над бацькоўскім ложкам за перабойкаю. Я прабіраюся ціхутка за перабойку, ускокваю на ложкак, трапляючы раз-пораз даланёй у павуціну, шнару рукою па шчэлцы

паміж маціцай і стольлю. Сетка ложку занадта тугая, так і спружыніць пад нагамі, пагражае скінуць мяне на падлогу. Ад хваляваньня ды страху, што ўвойдзе ды засьнее мяне тут, пры такой справе, сястра, цела маё ахопліваюць дрыжыкі. Як на тое, парушыніна адрываецца ад падстолья, гайдаецца, матляецца перад вачыма, замінае пошукам.

Гумкі на месцы, але ўжо іх не чатыры, як заўчора, а толькі тры. Зьнікненьне адной мне незразумелае. Як не зразумелае, папраўдзе, і прызначэньне тых гумак наогул. Я бяру адну, надрываю, як і мінулы раз, абгортку.

Тугое колка абапал гумкі нагадвае абручык матчыных пяльцаў, толькі шматкроць меншы. Сама гумка гладкая, з рудаватым адценьнем. Мне чамусьці прыходзіць у голаў думка ўздзець яе на цьвічок збоч маціцы. Але гумка такая далікатная, такая тонкая, што мне робіцца яе шкада. Я вымаю са шпалерыны голку, якою маці звычайна зашывае бэбахі, асыярожна праколваю гумку пасярэдзіне. Затым хуценька кладу яе на ранейшае месца на маціцы.

Голка высьлізгае з маіх рук, з глухім шорганьнем падае ў праём між сьцяною і ложкам. Я саскокваю на падлогу, сунуся да падпечку.

Мне крыху не па сабе, здаецца, што я зрабіў штосьці вельмі кепскае. Я хачу вярнуцца зноў да ложка, каб узяць папсаваную гумку, але згадка, што бацька, мабыць, напярэдадні іх усе палічыў, спыняе мяне.

Тонік усё яшчэ сьпіць, гэта мяне супакойвае. Да таго ж з вуліцы чуюцца крокі.

Практыкант Вася ўваходзіць у хату, дае “дзень добры”. Ларыска выбягае на ягоны голас, удае ні то радасьць, ні то здзіўленьне, перарывіста, з прыдыхам хіхікае.

– Брат дома? – пытаецца Вася і праз хвіліну – мабыць, Ларыска паказала жэстам, дзе мы – зазірае ў падпечак. – Паснулі, – кажа і сунецца сьледам за сястрой ў яе пакой.

Ціша, што ўсталёўваецца ў пакой адразу ж, як толькі зачыняюцца за імі дзьверы, здаецца мне падазронаю. Зрэшты, і ўчора, і заўчора было гэтаксама, але ж нічога благога там ня здарылася. Абодва выйшлі з пакоя расчырванелыя, але задаволеныя, ні намёку на нейкае непаразумеьне. Я ўладкоўваюся на лапіку падлогі побач з Тонікам. І толькі пачынаю засынаць, як Вася выходзіць з пакою сястры, накіроўваецца за перабойку.

Я чую, як рьпяць пад ягонымі нагамі масьнічыны падлогі, праз хвілю другую – угінаючыся, – спружыны ложку, як ён сапе, шнарціць па падстольлі, як урэшце саскоквае з ложку долу і крадзецца назад у Ларысчын пакой. Я кладуся побач з Тонікам і, стомлены прыгодаю з гумкаю, імгненна засынаю.

Будзіць мяне голас бацькі. Я падымаю голаў і бачу пад сталом наўскос лазу яго валёнкі ў галёшах з разводамі ні то сьнегу, ні то солі на насах.

– О-от яны, гэтыя Саветы, – кажа ён і казыча даланёю нагу ніжэй калена. – Абы горш чалавеку зрабіць, абы горш...

Саветы – яго ўлюбёная тэма, я яшчэ не разумею, што гэта такое, ды і іншы клопат на ўме: каб жа Ларыска ня вымкнулася, не прагаварылася пра калты.

Лёгкая на ўспамін, сястра ўсоўвае голаў у лаз.

– Ну, выпаліся, калтаеды? – кажа і матляе перад нашымі з Тонікам спэцканымі сажаяо насамі гасьцінцам ад дзядзькі Міхала і цёткі Шуры – скруткам цукерак “Кароўка” і дыхтоўнаю кніжскай з выяваю нясьветнае прыгажосьці палацу на вокладцы.

– Пушкин ... Ска-зкі... сказ-кі, – чытае Тонік (я яшчэ ня ўмею) і, прыўзняўшыся на жываце, выхоплівае кніжку з Ларысчыных рук.

– Штосьці практыканта вашага сёння ня бачна, – кажа яна і хітра – ліса дый годзе – пасьміхаецца.

Што сьмех той – дачасны, сьмех-прадвесьце драмы, ні сама яна, ні хто з нас яшчэ ня ведае.

Кепскую навіну прыносіць Вася. Кепскую – для Ларыскі, бо выгляд самога практыканта на няшчаснага не выдае. Наадварот, ён ужо думкамі, здаецца, увесь у сваім горадзе. Тэрмін практыкі скончыўся, заўтра ён, зьлёгка расьсцелы на вясковым харчы, ад’язджае.

Ларыска сядзіць моўчкі насупраць яго, але ня плача: маці ў хаце, і паказваць свой адчай ніяк не выпадае. Яна сядзіць немаю зданню пры стале, слухае, як Вася апавядае пра гарадскія норавы. Слухае ды кусае ў распачы вусны. І толькі калі Вася падымаецца, каб пайсьці, не вытрымлівае, ускок-вае з месца, кідаецца сьледам за ім на двор.

– Што гэта з дзеўкаю? – дзівіцца маці і хітае галавой. – Га?

Яна глядзіць на мяне, быццам чакае падказкі, што тут да чаго, але я маўчу. Мне шкада сястру, ды і таямніцу яе выдаваць ня хочацца.

– Закахалася, можа? Дурнічка! Трэба нам гэткаі ... усходнік!

Усходнік для маці – ці ня горш за лаянку, усходнікаў яна ня любіць ад таго часу, як раскулачылі перад вайною, пры першых Саветах, і зьвезьлі некуды за Урал яе бацьку, майго дзеда.

– Знайшла кавалера! Лоб бы калена, і вушы тырчком... Нашы мальцы ня горшыя. Ані.

Ларыска вяртаецца з вуліцы, ідзе ў свой пакой. Яе плечы паньыла ўздрыгваюць у такт крокам, а таўстыя, з плямкамі ад прадаўніх фурункулаў лыткі выдаюць яшчэ больш крывымі, як звычайна.

Што з сястрою нешта ня так, я здагадваюся, ды ня больш таго: маці маўчыць, маўчыць і сама Ларыска. Нават прыезд дзядзькі Міхала, які жыве ў Т. і заўжды прывозіць нам з сабою безьліч цацак і ласункаў, гэтым разам ні ў кога не выклікае энтузіязму.

Дзядзька робіць на “хіміі”, дзе толькі што распачалі выпуск нейкіх штучных нітак, і любіць пахваліцца, як там усё гожа ўладкавана. У фабрычнай краме ўсяго-ўсяго, а ў сталюцы нават каньяку можна хапіць дзеля гумору падчас абедзенага перапынку або пасья зьмены. І ўсё танна, усё можна прыдбаць за капейкі. І наогул, калі верыць яму (а мы верым, канешне), усё ў Т. і яго ваколіцах лепей, як у нас. Смачнейшы хлеб, раўнейшыя дарогі, і соткі штогоду ніхто не перамервае, і быдла можна на вёсцы гадаваць колькі заўгодна, была б толькі ў чалавека ахвота.

– Нават каньяку, бач ты, – з недаверам у голасе кажа маці і сунецца ў істопку на чарговую бутэльку гарэлкі.

Мужчыны вытываюць, бацька ўздыхае, ідзе на двор дарабляць шулу для лазьні, што распачаў месяц таму і ўсё ніяк не давядзе да ладу, бо ўсхапіўся маразяка і на дварэ вельмі сьцюдзёна.

Дзядзька дастае з кішэні жмут грошай, кладзе на стол.

– Колькі здолееш узяць у жменю, – усё тваё, Анэлька.

– Ай, не дурніся, братка! – адмахваеца маці. – Нябось скраў у Шуры...

– Ага, у Шуры скрадзеш! – кажа ён і сільлю ўпіхвае маці ў далонь колькі паперчын. – Ня скраў, сястрыца, зарабіў, вось гэтымі рукамі. Так што бяры, не саромейся... Дасьць Бог, калі-небудзь мяне выручыш.

Такая сцэна паўтараецца з прыезду ў прыезд і сканчваецца звычайна тым, што грошы застаюцца ў маці. Дзядзька – шчодры, і мы ўсе яго за гэта, вядома ж, любім.

Дзядзьку падабаецца роля настаўніка, ён вучыць нас з сястрою латышскім словам. І хоць набор іх у нашым лексіконе яшчэ зусім невялікі, як будзе “па-іхняму” певень, або крама, або малако, мы ўжо ведаем.

Гэтым разам урок, аднак, больш складаны, як звычайна.

– *Кas jains?* – заклапочаны паньласьцю на нашых тварах, кажа дзядзька і натыкаецца на сумны, з дамешкам дакору, пагляд маці.

– Кінь ты, Міхал, мудрагеліць, – адзваецца яна і кідае ў печ палена.

– Кажы па-чалавечы.

– Што новага ў вас? – ператлумачвае ён пытаньне і абводзіць усіх нас на чарзе дапытлівым позіркам. – Чаму такія сумныя? Здарылася што?

Маці падхоплівае яго пад руку, шэпча штосьці ў вуха, цягне ў сені, адтуль – чуваць, як ляпаюць дзьверы, – на двор.

Вяртаецца маці адна і ня хутка, блізу праз паўгадзіны. Загадвае мне выйсці, а сама, ледзь паспяваю я ўзяцца за клямку дзьверыны, падсаджваецца да Ларыскі. Пра што яны гамоняць, я ня ведаю, хоць і здагадваюся, што вырашаецца нешта важнае.

Бацька мудруе на трасотніку з шулаю, дзядзька Міхал сядзіць побач на гурбіне апалкаў і заўзята, ажно таргаюцца цягліцы пераносься, паліць. Ubачыўшы мяне, мужчыны імгненна сьціхаюць.

– А як усохне твая шула, тады што? – кажа па невялікай паўзе дзядзька і дакранаецца да на траціну выдзеўбанай бэльчыны рукою. – Можна такое здарыцца?

– Канешне, можна, – адказвае бацька. – Асабліва, як шула і бэлькі сьцяны не аднае пароды. Тады – дрэнная справа. Як ні круці, а чужое з чужым кепска зжываецца... То важна, каб бэлькі пасавалі ў вяццах да шулы. Бэльчыну падгоніш як сьлед да пазу, і ніякая ўсушка тады ня страшная. – Ён кідае сякеру, садзіцца побач з дзядзькам, таксама запальвае. – Шула – гэта ого, усёй будыніны трымач, без яе любое што да часу гахне...

Шула амаль гатовая, але вяртацца ў хату, дзе сьпее-высьпявае штосьці нядобрае, ні адзін, ні другі не сьпяшаюцца. І я сунуся дамоў адзін.

Сястра ўжо ня плача, толькі зрэдку, як маці адварочваецца, каб зірнуць у печ, паціху румзае.

Мужчыны ўваходзяць у хату, уладкоўваюцца ля стала.

– О, Т.! – кажа з пафасам, паўз які прабіваецца ніякаватасьць, дзядзька Міхал і па чарзе нам усім падміргвае. – Такі горад... самі паглядзіце!

Ён адиморгвае фіранку, узіраецца ў прыцемак за вакном. Затым загадвае мне апрануцца, ідзе да дзьвярэй.

– Куды гэта? – пытаецца маці.

– Пакажу хлопцу сёе-тое, – адказвае ён і кліча мяне за сабою.

Тонік, які ўвесь гэты час, аказваецца, віжаваў за намі на дварэ з-за клеці, вымыкаецца са схову, далучаецца да нас.

Мы сядзім на руінах былога сядзібнага дому, глядзім, як міргаюць фарамі пазарэччу, на латышскім баку, адмысловыя машыны. Сядзім доўга, не звязаючы на сцюзю. Сузіраньне цуду, што дзеецца ўдалечыні, так захоплівае нас, што мы забываемся і на халадэчу, і на час.

Урэшце дзядзька падымаецца.

– Ну, хопіць... Вось падрасьцеце, прыедзеце ў Т. вучыцца ці працаваць, пабачыце ўсё самі, – кажа і падчэплівае носам бота аскепак кафлі, што застаўся ад збуранай ня так даўно панскай печы. — Там жытка – ня тое што тут. А чалавеку што трэба? Рыбіна – дзе глыбей шукае, чалавек – дзе лепш, чулі такі выраз? Ад Інаркі вам, дарэчы, кавалеры, абаім прывітаньне, ад Рэні таксама.

Інарка – дачка дзядзькі Міхала і цёткі Шуры, мая стрыечная сястра. Рэня – Інарчына суседка, Міхалава і Шурына хрэсьніца, яе мы з Тонікам дружна недалюбліваем за пагарду да нас ды за тое, што кніць з нашай мовы. Абедзьве прыезджалі да нас улетку і ўнеслі ў нашае ціхаплыннае вясковае існаваньне тузін прыгодаў.

– Ладна, хадзем дахаты, а то матка абшукаецца, — кажа дзядзька і прастуе дамоў.

Ён ідзе прыгнуўшыся, быццам баіцца ўпасыці, і ягоная пастава на тле высозных таполяў здаецца нам з Тонікам нават меншаю за нашыя ўласныя.

Я азіраюся наастатак: прыгожае чорнае аўто весела – ічасьлівае, кіруе ў Т. — міргае мне з зарэчча параю жоўтых, як кропачкі сьветлякоў, вачэй, зьнікае па-за сумётамі.

У Т. з дзядзькам Міхалам едуць маці і Ларыска. Дзядзька замаўляе слова і за мяне, ды маці супраць: замалы, няма чаго блытацца пад нагамі. Адзінае, на што яна згаджаецца, дык гэта на тое, каб я праводзіў тройцу разам з бацькам і Тонікам на падводзе пад цягнік.

Праводзіны маркотныя і занадта даўгія. Цягнік спазьняецца, і мы на чарзе грэемся – амаль вясна, але мароз пад дваццаць – пры шчытку ў маленькім, вузкім, бы перадлазьнік, пакойчыку касірка. За краткамі пад шчытком порстка паходжаюць, па чарзе высоўваюць вонкі паўз загародку галовы шэры певень і белая курьца.

– Во дзе выгода вам была б, хлопцы, – кажа Ларыска, і твар яе, дагэтуль сумны і абьякавы, ненадоўга весялее. – От бы ўжо вы тут пад’елі калтоў.

Дзяцюк у кажуху ўваходзіць у пакойчык, кідае на падлогу бярэма дроў, скоса глядзіць на гаспадыню.

– Заўжэды ў цябе тлум, Маня, – кажа незадаволеным голасам і прыхінаецца плячом да ічытка. – Любіш ты кумпанію, ох, любіш...

Касірка падымае голаў ад квіткаў, глядзіць на мужчыну даўгім паглядом.

– А ты ўжо не дачакаешся, – прамаўляе сьцішана, і інтанацыя яе голасу здаецца мне вельмі падобнай да Ларысчынай, калі яна сустракала Васю.

Здалёку адзваецца гудком цягнік, маці стукае ў шыбіну, кліча нас на двор.

Ларыска зноў сумная, відаць па ўсім, вандроўка ёй не да душы.

Мы з Тонікам падаем ім валізы, трымаючыся падалей ад рэек, сунемся да падводы, дзе чакае бацька. Там жа, ля падводы, таўчэца дзяцюк у кажуху. Ён па чарзе разьвітваецца з намі за руку, палятвае сябе далонямі па плячах – мароз усё дужэе, – гарэзьлівым ценем шмыгае ў пакой касіркі.

Вяртаюцца яны праз чатыры дні. Маці адразу ж укладвае Ларыску ў ложка і ўвесь час, што тая ляжыць, завіхаецца побач. Сястры кепска, маці кажса – прастудзілася. Але пры чым тады ўсе гэтыя перавязкі, чаму бінты чырвоныя ад крыві? Стос бінтоў на шуфлядзе пры ложку штораду заўважна танее, прытарнаваты пах лекаў пануе ў хаце. Тонік прыходзіць распытаць, што і як было ў Т., але маці тут жа, амаль з сяней, гоніць яго прэч.

– Няма чаго цягацца, – кажса і зачыняе дзьверы. – Гэта ж людзі: абы што трапіла на вочы ці ў вушы, так і панясуць па навакольлі. Каму чужое баліць...

Бацька тэпае па хаце са сьціснутымі кулакамі, раз-пораз выходзіць у істопку папаліць і разам паглядзець сваю шулу, што падсыхае каторы дзень пад стольлю над шчытком.

Я падыходжу да ложка, каб загаварыць з Ларыскаю, але яна мяне не пазнае.

– Бач, як растрэсла ў цягніку, – кажса маці і гучна, наўзрыд, плача. – Т. гэты, паскудства...

Бацька кажса, што, мабыць, варта прывезьці да хвораі фельчара і ўжо ўсыягвае на ногі валёнкі, каб ісьці да фермы па каня, але запозна. Ларыска ўскідвае ўгору зьбялелую руку, пачынае трызьніць. Што яна кажса, не зразумець. Голас яе слабее, слабее і ўрэшце зусім аціхае. Маці торкае ў далонь сястры запаленую свечку, кліча мяне да ложка. Але страх скоўвае мяне. Я баюся зірнуць на Ларыску, баюся матчынага распачлівага энку, баюся бацькавага цяжкога позірку. Баюся ўсяго, што гэтак неспадзявана ўвайшло ў нашае, дагэтуль такое ціхамірнае, жыцьцё. Бацька абхоплівае мяне за плечы, але я вырываюся, кідаюся стрымгалоў да ладу ў падпечак.

Вымецэная разам са сьмецьцем у падпечак голка (ці ня тая самая!) вымыкаецца з кучы, балюча джаліць мяне ў пяту.

Бацька выходзіць з хаты і вельмі хутка вяртаецца ўдваіх з цёткаю Адальфінай. Сьледам за імі цягнецца, шоргае валёнкамі па падлозе Тонік. Я падаю яму знак, каб ішоў да мяне, і ён лезе ў падпечча.

– Забіць мала гэнага гада, – кажса і сьціскае зьбялелыя ад нянавісьці кулакі.

Я чую, як бацька садзіцца на зэдаць ля стала, бачу насы ягонных валёнак, і мне робіцца не па сабе – акурат як тады, калі яны вярнуліся з маці з Т. з кірмашу, а я шнарыў перад тым па падстольлі ў пошуку гумака.

Маленькі, амаль бязважкі аскепак гліны зрываецца са столі падпечку мне на далонь, але я нават не манюся яго скінуць. Доўга-доўга, аж пакуль ён не перамяняецца ў маіх змучаных глуздах у папсаваную, працятую голкаю гумку, гляджу на яго, павольна ўздываю ўгору руку, вяртаю на ранейшае месца. Ён вісіць колькі хвілін на належным месцы і зноў, ледзь я пасьпяваю збольшага супакоіцца, падае долу.

Імпрэза ў поўным разгары, у зале горача, як у лазьні. Па манеры трымацца, па адрэпетавана-раскаванай – вольны сьвет, Т. нядаўна стаў яго часткаю – усьмешцы жанчыны за трыбунаю ад першае хвіліны няцяжка здагадацца, што роля галоўнай, якую яна ці то самахоць, ці то паводле службовага абавязку – хутчэй за ўсё апошняя – узяла на сябе, для яе звыклая і зусім не непрыемная. Ва ўсялякім разе яна так добра арыентуецца ў неабдымнай прасторы памяшканьня, што, убачыўшы мой разгублены пагляд, якім я акідваю залу ў пошуку вольнага месца, тут жа паказвае мне яго ледзь улоўным жэстам у другім радзе, побач з групаю іншаземцаў, ці то кітайцаў, ці то карэйцаў.

Маладзён з азіяцкім разрэзам вачэй і слухаўкамі на цемю ветліва падцінае пад сябе ногі, дае мне прайсьці. Другі гэтак жа ветліва прымае з вольнага сядзеньня тэчку з прасьпектамі, паважліва хітае галавой, штосьці кажа па-свойму.

Палова чацьвертай, я, канешне ж, спазьніўся. Зала прытомлена гудзе ў такт словам мэра, з фэе даносіцца звон посуду: праз чвэрць гадзіны перапынак на каву. Наша гід Жана, маладзічка з блакітнымі вачыма і падазрона наскімі абрысамі твару, ня вытручанымі дарэшты адукацыяй ды колькігадовым мусовым замежніцтвам, адорвае мяне са свайго прыстаўнога крэсла ў праходзе прыязнаю ўсьмешкай.

Мяркуючы па ўзьнёсласьці прамовы ды па доўгай стужцы хлапцоў і дзяўчат з букетамі, што па чарзе прэзентуюць тыя букеты людзям на першым радзе, ідзе ўшанаваньне ветэранаў. Прамаўляецца ўсё па-латышску, слухавак не хапае, таму зразумець дакладна, што дзеецца на подзьоме і побач з ім, немагчыма. Я нахіляюся да Жаны, каб запытацца, што да чаго.

– Пасьля, – адказвае яна похапліва і зноў утаропліваецца вачмі ў сцэну.

Іншаземец здымае з галавы слухаўкі, падае мне. Я хачу адмовіцца ад дарунку, але не пасьпяваю: зала выбухае воплескамі, усе падымаюцца. Мой сусед разводзіць рукі ўбакі, расчараваны, мусіць, што не ўдалося паслужыць такому сімпатычнаму чалавеку, як я, сьціскае маю руку ніжэй локця. Бэйдж з надпісам “Харбін” матляецца на ягоных грудзях, закаваных у шырспажывецкага крою пінжак, бесцырымонна шмаргае мяне кантам па шчаць.

Я даганяю Жану, і мы ідзем упобачкі паўз абкладзеньня тэчкамі крэслы ў фэе.

– Вы не павінны былі спазьняцца, – кажа яна з дакорам у голасе і спыняецца ля аднаго са сталоў. – Гэтак і ўсё прапусьціце. Што вы хацелі запытацца там, у зале?

– Наконт імпрэзы. Гэта было ўшанаваньне, так?

– Ушанаваньне, канешне... Хіба нельга было зразумець? Я падумала...

– Што?

Яна схіляецца над сталом з намерам выбраць да кавы штосьці з печыва.

– Так, нічога... Вы маеце праграму дня? Калі не, то вось вам. – Яна корпаецца ў тэчцы, дастае паперчыну, торкае мне ў далонь. – Дарэчы, я ваша зямлячка.

– Я здагадаўся. Адкуль вы?

– Ого, адразу вам так і скажы! Па...

Трое мужчынаў праціскаюцца да стала, запаўняюць ужо ладна разбухлымі ад дармовае пачосткі цэламі (і як зьмясьціліся на такім вузкім лапіку!) прастору між намі. Жана перахінаецца бокам паўз іх, ледзь чутна, бязгучна амаль шэпча:

– Пацярпіце. Дарэчы, вас шукалі... Бачыце як – толькі прыехалі, а ўжо вас шукаюць.

– Мяне? Шукаюць?

– Жанчына, і сімпатычная. Сказала, што прыйдзе яшчэ, каб пабачыцца. Нейкая Рэгіна.

Рэгіна?

Фэе зрушваецца з месца, высьвечваючы срэбрам бутэлек з півам і мінеральнаю вадой, гэтак жа імкліва, як распачало рух, спыняецца, сься-роджваецца няўцямна-абьякаваю стрэмкаю прыпаміну ў чэраве майго прытомленага сьпёкай і доўгім падарожжам яго.

Дзень яшчэ ліпіць на тонкай павуціне апошніх жнівеньскіх прамянёў, а мы ўжо ў ложку. Мы – я і Рэгіна, за ложка нам – сьвежая кладня ў пуньцы. Мне амаль сямнаццаць, Рэгіне – на паўдзясятка болей, гэта надае нашым спатканьням адценьне нясьветнае грахоўнасьці. Прынамсі, такімі лічыць іх (ці то ўдае, што лічыць) Рэгіна, а яе слова для мяне – што слова Бога. Рэгіна – маё першае ўчуцьцё, мой вядоўца ў сьвет таямніцаў дарослага жьжыця. Ён, гэты сьвет, і прываблівае мяне, і адитурхоўвае адначасна, але першага – болей, таму змаганьне з яго не заўжды прывабнымі праявамі, падказвае мне інтуіцыя, ня мае сэнсу. Таму я з імі надта і не змагаюся, а крочу назіраюць усьцяж выкрунтасаў лёсу, плыву, бы спанталічаны фатальным зьбегам абставінаў матрос пасья таго, як патануў карабель, усё далей ды далей у няведамым – дзе ён, жаданы бераг? – накірунку.

На дварэ ціха, гэтаксама ціха і ў пуньцы – датуль, пакуль не адзавецца з-за сьцяны (пунька – прыбудова-трысьцен да хлява) хтось з быдла ці Рэгіна не пачне шнарыць рукамі па сене.

– Што ты робіш?

– Асьціокі выбіраю, – адказвае яна і глядзіць на мяне з-пад рукі, і вочы яе сярдзіта пablіскваюць у паўцёмры. – Мог бы дзеля нас і лепшага сена расстарацца. А так... абы-што, абы-што...

– Табе дагодзіш!

– А ты паспрабуй.

– Як?

– Казала ўжо: падвышай інтэлектуальны ўзровень. Чытаць, напрыклад, пачні. А то так і застанешся да скону вясковым невукам.

Яна дастае з-пад падушкі томік Велты Спаарэ, які паўсюль носіць з сабою, няйначай, дзеля дэманстрацыі нянаскага імя аўтаркі, бо кніжка даўно ўжо ёю прачытаная, усюўвае мне ў руку:

– Ня Бог ведае што, канешне, але ж і ня твой Багроў.

Багроў – намёк на фаліянт “Дзіцячых гадоў Багрова-ўнука”, які бібліятэкарка дала мне пачытаць у трэцім класе і якім на ўсе астатнія школьныя гады дарэшткі адбіла ўва мне якую-кольвек ахвоту да чытаньня.

Я кладу кніжку воддаль, знарок, каб пазлаваць Рэгіну, прытарушваю яе сенам. Рэгіна – стыхія са сьцюдзёных, і, як ні дзіўна, мне найбольшы памагаюць у стасунках з ёю менавіта перапады яе настрою, асабліва

злосьці. Покрыва няўлоўнасьці нібы звальваецца з яе ў такія хвіліны, вызваляе эмоцыі, агаляе патаемныя згібы натуры. І робіць іх уладальніцу ня проста зразумелай, а нават – безабароннай.

Але ня гэта зараз мяне найболей займае, а тое, як сказаць пра нас.

Хваля рашучасьці ўздымаецца ўва мне, гнаная надзеяй, дакочваецца да горла.

Цяпер або ніколі!

Я пасоўваюся шчытней да Рэгінінага разгарачанага параю ад сена ды жарсьцю маіх няўмелых, хоць мне яшчэ і няўцям, што яны акурат такія, любошчаў.

– Выходзь за мяне, Рэня...

– Рэня? – кажа яна пагрозьліва і тыцкае мяне тварам у сена. – Зноў ты за сваё? Я ж прасіла гэтак мяне не называць.

– Прабач... Рэгіна...

Вочы яе сьвятлеюць, голас набрыньвае пшчотаю.

– Выйсьці за цябе? Выкінь з галавы. Які з цябе муж? Якая з мяне жонка? Як ты ўяўляеш нашае сужэньства? Ха-ха! Вось каб ведала, што гэтак уляпаюся, нізавошта не паехала б сюды... Нізавошта!

– Я кажу сур'эзна, – прамаўляю я, і голас мой патанае ў залепленым ластаўчынымі гнёздамі прагалку паміж кроквінамі. Сьвет нібы перакульваецца ўва мне, робіцца каляным і шорсткім, як словы, што толькі што зляцелі з Рэгініных вуснаў. – Чаму? Чаму ты ня хочаш?

– Таму што так трэба. Табе – вучобу пачынаць, мне – над дысэртацыяй працаваць. Мала гэтага?

Яна падаецца ўбок, я мкнуся ўтрымаць яе, і яе сьцішана-задаволены сьмех поўніць пуньку.

– Перастань, я не зьбягаю. Перастань! – Рука яе паволі цягнецца да сумачкі ва ўзгалоўі, ляніва шнарыць па набітых парфумаю ды рознаю інішаю дзявоцкаю драбязою закутках. – Вось, прэзент...

– Можна, лепш так – без...? Ты ж ведаеш, што...

– Ага, я што – дурніца? І ня думай!

Я адварочваюся, каб узброіцца “прэзентам”. І не праходзіць і трох хвілінаў, як ужо мы з Рэгінаю адно, і шалёнае маё жаданьне ўтрымаць яе, як і самому дарэшты належаць ёй, засьціць мне глузды, ператварае ў ваяўніча-пажадлівую, бессаромную жывёліну. Мне і боязна, я баюся паўтору заўчорашняе паразы, калі ўсё нібыта гэтак жа спраўна пачыналася, а скончылася няўдачай. Але гэтым разам, здаецца, усё добра. Здаецца...

Не!

Прывід даўняе трагедыі з Ларыскай вытыркаецца з чэрава кладні, нясіліць цела, і я з жахам чую расчараваны голас Рэгіны:

– Ну, вось табе маеш... Зноў...

І хоць – ні кроплі ў ім дакору ці папроку, адно толькі расчараваньне, гэта мяне ня ўсьцешвае.

Я ўбіваюся тварам у сена, брыдкі сам сабе, спаўзаю з кладні.

Рэгіна хапае мяне за нагу, маніцца не пусьціць, але мне тое ўжо не абыходзіць.

Сена глуха рыціць пад маімі нагамі, і безвыходнае “ніколі, ніколі” чуецца мне ў тым рытэньні і не адпускае нават тады, калі расчыняюцца, падхоп-

ленья скразняком, дзверы пунькі і іншыя знаёмыя адмалку згукі прытомленай дзённымі турботамі вёскі абрыньваюцца на мяне.

Ці кахае мяне Рэгіна? Гэта адзінае, што займае мяне цяпер, адзінае, на што хацеў бы я мець дакладны адказ. Мінулае, дзень сённяшні, будучыня – нішто ня мае зараз для мяне гэткага значэння, як гэтае – ці кахае? Тым больш, што сёння яны з Інаркаю зьязджаюць у свой Т., і хто ведае, ці спаткаемся мы калі наогул.

Пах гарбаты даносіцца з разнасьцежанага вакна да прызбы, дзе я сяджу, і часьлівы Інарчын голас абвясічае пачатак абеду. Ня мени і часьлівы Тонікаў – сябрук праз тыдзень выпраўляецца сьледам за дзеўкамі ў Т. здаваць іспыты ў тэхнікум – адзываецца на яго, і толькі Рэгінінага – не чутно.

– Ты есьці будзеш? – пытаецца Інарка і складвае вусны ў дакорлівую ўсьмешку. – Хадзі.

Рэгіна сядзіць пры стале, прыхінуўшыся плячыма да сьцяны, крэмае відэльцам на талерцы бульбіну. Яе твар прыслонены ценом ад фіранкі, таму ён выдае амаль непранікальным.

– Стасік, вырашыў, урэшце, куды паедзеш наступаць? – пытаецца Тонік і тоўхае мяне даланёю ў бок. – Штосьці ж доўга цягамоцішся. Паехалі б удваіх у Т., весялей было б. І лягчэй. Праўда, Рэгіна?

– У Т. ня вучаць на мастакоў, – адказвае яна холадна і пасоўвае ўбок талерку з рэштаю ежы. – Ты хіба ня ведаеш?

– Конча на мастака наступаць? – не здаецца Тонік. – Мала іншых факультэтаў паўсюль? Убіў сабе штосьці ў голаў...

Я бачу, як напружваецца, а затым робіцца дарэшты непранікальным Рэгінін твар, употай наступаю Тоніку на нагу.

Я разумею: прысуд канчатковы, і абскарджваць яго – марная справа. Тонік запытальна-спагадліва глядзіць на мяне, але што мне з таго за наедак? Што да чыёйсьці, хай і найшчырай, спагады чалавеку, калі ўсё, чым той жыў дагэтуль, – тарчма, наўзбоч, і сьвет, учора яшчэ прызна-ветлы да цябе, шырокі, раптоўна пажарстчэў, звузіўся, разьбіўся на дробныя аскепкі?

– Ну, вось, здаецца, пад'ела, – кажа Рэгіна, і голас яе, паважліва-спакойны, абьякавы, крыху нібыта чымсьці незадаволены, пазбаўляе мяне апошняй ілюзіі.

Бацька ўязджае з падводаю на панадворак, прыкручвае лейчынай каня да аглоблі, ідзе ў хату. Да прыходу цягніка да паўстанку зусім няшмат застаецца часу, і, каб не спазніцца, неўзабаве, дзесьці праз паўгадзіны, трэба пад яго выпраўляцца. Акурат гэтак яны – дзяўчаты і Тонік – і выпраўляюцца. Клічуць і мяне з сабою, але я адмаўляюся, застаюся памагаць бацькам парадкаваць у пуні прывезенае ўраньні ад стожышча сена. Вядома, гэта ўсяго адгаворка, але інакш я не магу.

Тонік садзіцца за фурмана, я бачу, як уздрыгваюць наастатак Рэгініны павекі, і вось ужо нагружаная валізамі з няхітрымі вясковымі гасьцінцамі падвода зьязджае з панадворку.

– Ну, ня ўсё баляваць, трэба і рабіць сёе-тое, – кажа бацька і прастуе да пуні.

Мы з маці – унізе, бацька – на кладні, і ён ледзьве пасьпявае пераймаць

важкія зьяляжальы пласты, якія я перакідваю яму віламі ў падстрэшыа праз маціцу.

– Азьвярэў ты, хлопец, ці што? – дзівіцца з майго неспадзеўнага імпульсу (зазвычай я – гультаяваты, як кажа маці – крыху ”пры панку”) і штурляе на дол пакінутую Рэгінаю кніжку аповедаў Велты Спаарэ.

Маці запытальна зіркае на мяне спадылба, уздыхае, кладзе кніжку на выступ падмурку пры лазе на гарышча хлява.

Тонкі, ледзьве ўлоўны водар Рэгініных духоў далятае да мяне ад кніжкі, перабіты пахам сена і пылу, чэзьне ў вузкім праёме паміж кладнёй і сьцяною пуні...

У фае гэтаксама гарача, як і ў зале. Я прыхопліваю са стала бутэльку з мінеральнаю вадою, сунуся да выхаду ў дворык. Там таксама не сказаць каб надта прахалодна, да таго ж і поўна ўжо люду. Пад крайнім адходніку парасонам тройца з нашае дэлегацыі частуецца півам у кампаніі імпазантнага мужчыны гадоў пяцідзсяці. Мужчына распавядае анекдот пра консула, які рызыкнуў займець больш шыкоўнае аўто, чым у пасла, і праз тое пацярпеў. Яго шырокі чырвона-бурачковы твар сьвеціцца здароўем і непадробнаю шчырасьцю, вочы ўзбуджана пабліскваюць.

– Пазнаёмцеся, гэта наш консул, – дачакаўшыся канца доўгага, як учорашня стаянка на мытні, расповеду мужчыны, кажа Зяменя і падае мне кухаль з півам.

– Консул Папярэцкі, – ківае той і ўсьміхаецца. – Рады яшчэ аднаму суайчыньніку. Ведайце: калі ў вас узьнікнуць тут якія-колічы праблемы, – я побач. Можа, маеце які асабісты клопат ці просьбу?

– Не, ня маю, – няўзнак для сябе самога паддаючыся магнэзу агульнае плыні гаворкі і пераходзячы на расейскую мову, адказваю я.

Бадзёры вятрыска павявае з боку ракі, што цячэ ў колькіх метрах ад будынку мэрыі, ускалыхвае чырвона-бела-чырвонае сьцяжышча з жалобнаю стужкаю над нашымі галовамі.

– Што значыць гэтая стужка? – пытаецца Зяменя. – Колькі вёсак ды пасёлкаў праехалі ад мяжы – усюды яна. Бы памёр хто...

Твар консула яшчэ больш ажыўляецца. Бачна, што пытаньне яму даспадобы, што ён нават нібыта чакаў яго.

– Чарговыя ўгодкі, як мы ІХ пакрыўдзілі, – кажа ён і дапівае піва. – Уяўляеце? Мы ІХ пакрыўдзілі, ё-о-ш-ш-ш тваю!.. Тут, дзе, можна сказаць, адвеку жывем, дзе цэлы мацярык з нас, больш за восемдзсят адсоткаў насельніцтва... Палітыка! – Ён маніцца яшчэ штосьці дадаць да прамоўленага, але не пасьпявае: да нас падыходзіць рэфэрэнтка Ілга.

– Спадарыня мэр запрашае вас па ўрачыстасьці да сябе ў кабінет дзеля неафіцыйнае размовы, – кажа вабная латышачка і датыкаецца па чарзе да рукава кожнага з нас. – А пятай, як толькі ўсё скончыцца ў зале. Ваша гід вам нагадае.

Жана, якая дагэтуль непрыкметна стаяла ўбаку, цяпер гэтак жа непрыкметна аказваецца побач, пацвярджае прамоўленае рэфэрэнткаю кіўком галавы.

Да канца перапынку застаецца пяць хвілінаў, і мы ўсе, апроч консула, які мусіць ад’ехаць кудысьці па сваіх справах, сьляшамся ў залу,

дзе неўзабаве павінен пачацца (так даклярае праграма) дакументальны фільм з гісторыі гораду.

Памяшканьне пасьпелі праветрыць, у зале калі не прахалодна, дык больш-менш сьвежа. Праўда, трывае гэткае даброцьце нядоўга. Не мінае і чвэрці гадзіны ад пачатку фільму, як зноў запаноўвае гарачыня. На шчасьце, фільм кароткі, ад сілы на паўгадзіны. Фінал яго зала сустракае ўздыхам палёгкі. На сцэну ізноў падымаецца мэра, жадае ўсім добрых уражаньняў ад гораду, нагадвае пра тое, што ўрачыстая вячэра адбудзецца а восьмай гадзіне ў банкетнай зале Цэнтру нацыянальных культураў. Апошняе нам ператлумачвае Жана ўжо на выхадзе з памяшканьня. Абвестка нас усыцешвае, на яе тле нават персьпектыва цягнуцца на прыём да мэра, што мае пачацца з хвіліны на хвіліну, ужо не здаецца такою змрочнай. Тым больш што і біць ногі шмат не даводзіцца: кабінет мэра месціцца паверхам вышэй, акурат над фэе канферэнц-залы.

Мэра сустракае нас пры дзьвярах. Ветлівая ўсьмешка, зычлівы пагляд. Нягледзячы на сьпёку і напружаны рытм працы выглядае яна ба-дзёрай.

– Ну, вось, цяпер і на мове акупантаў можна паразмаўляць, – кажа і энергічным рухам плячэй страсае з сябе цяжар абрыдлае – так мне, прынамсі, падаецца – афіцыёзнасьці.

Прыём у мэра доўжыцца каля гадзіны. Гаспадыня кабінету распавядае пра надзённыя клопаты гораду, зьвязаныя з несупыннымі дажджамі і разьмьшчэньнем дарог, ремонт якіх штомесяц зьядае львіную долю бюджэту, пра іншыя цяжкасьці, якіх яны раней, да ўступу ў Еўразьвяз, ня ведалі, а вось зараз...

– Проста так, за прыгожыя вочы ніхто нічога не дае! – падводзіць яна рысу і з выглядам чалавека, што дарэшты выканаў свой службовы абавязак, апускаецца ў крэсла.

– Як вы? – Жана, якая дагэтуль ціхамірна падрэмвала пры канцы стала, прыязна глядзіць на мяне. – Не стаміліся?

– Крыху.

– Нічога, – кажа яна і адорвае мяне зычлівым паглядам шэра-зялёных, у аздобе густоўна падфарбаваных веек вачэй. – Адпачнеце да вячэры ў гатэлі і будзеце як новы.

– А вы...

– Што я?

– Вы абяцалі сказаць наконт зямляцтва, – нагадваю я. – Адкуль вы паходзіце?

– А, гэта... – мармыча яна і пераводзіць пагляд на аднаго з нашае дэлегацыі. Той якраз пачаў гаману на тэму спорту, і мая кволенькая надзея на дыялог з Жанаю канчаткова чэзьне ў плыні яго энергічнага, густа перасыпанага лічбамі статыстыкі аповеду.

Жамярына ўлятае ў вакно, падхопленая струменем паветра з кандыцыянеру збоч стала, мітусіцца па-над галовамі, садзіцца спартоўцу на шчаку. Мэра выпроствае руку, з мацярынскаю ўсьмешкаю на твары, што, мабыць, павінна апраўдаць фамільярнасьць наступнае хвіліны, адным рухам тонкіх, бы сьцябліны венерыных валасоў у вазоне насупраць пальчыкаў адганяе назолу прэч. Выбух сьмеху, гаворка набывае яшчэ больш даверлівы, амаль прыяцельскі характар.

Дылію парушае рыпенне дзвьярэй. Мужчына ў чорнай камізэльцы ўваходзіць у пакой, падкрэслена сьцішанаю хадой сунецца да вольнага месца. Па ўпэўненасьці, з якою ён уладкоўваецца ў крэсьле ўпобачкі з мэрам, няцяжка здагадацца, што ён тут не ўпершыню і пачуваецца даволі вольна.

– Віцэ-консул вашага консульства Калевіч, – кажа мэр і адорвае новага госьця ўсьмешкаю. – І я мушу перадаць вас у яго распараджэньне.

– Прыём у консула а палове пятай, у нас зусім няшмат часу, – кажа мужчына і абводзіць нас усіх па чарзе праніклівым, чамусьці найдаўжэй затрымаўшы яго на мне, паглядам. – Машына пры ўваходзе, так што паспяшаемся. Колькі нас?

– З вамі пяцёра, – кажа Жана і першая ідзе да выхаду. – Гэта без мяне. А калі са мною, то шасьцёра.

– З вамі ці бяз вас – у аўто зьмесьцяцца толькі чацьвёра, – кажа віцэ-консул і моршчыць у одуме высокі, як скляпеньні калідору, які мы якраз мінаем, лоб. – Так што і вам, і яшчэ камусьці давядзецца застацца.

– Магу застацца я, – пагаджаецца спартовец. – Я ня надта добра сябе адчуваю.

Віцэ-консул і Зяменя абменьваюцца шматзначнымі позіркамі.

– Не, – кажа па кароткім маўчаньні Зяменя. – Так нельга. Консул цікавіцца спортам і будзе незадаволены вашаю адсутнасьцю. А вось калі вас пакінуць... – Ён прыпыняе мяне, адводзіць убок. – Ня будзеце пратэставаць, калі вас пакінем? Усё-ткі мы гаспадарнікі, і нам сьлед быць на прыёме. Вы ж чалавек творчы, далёкі ад рэаліяў, што вам нашыя заземленыя размовы. Займіцеся чым больш прыемным, сьхадзіце куды, пашпацыруйце...

– Канешне, – пагаджаюся я. Шчасьце сядзець дзесьці ў пакоі і выслухваць розную афіцыйную лухту мяне, сапраўды, не прываблівае. Але і тое, што мною нібы наўмысна грэбуюць, пакідае ў душы непрыемны асядак.

– Што ж гэта яны вас гэтак пракінулі з прыёмам? – іранізуе, ледзь мы застаемся ўдваіх, Жана.

– Мабыць, пабаяліся, што аб’ём, – кажу я як мага весялей. – А можа, збаяліся, каб ня выпарыўся дачасна на такой сьпёцы...

– А ці каб ня жэкнулі што ня тое, – кажа яна і лёгка, бы дзяўчо, што неспадзявана пазбавілася апекі дарослых, зьбягае з ганку на ходнік. – Будуць анекдотамі адзін аднаго частаваць пра начальства, дэмакратызм удаваць, то навошта ім лішнія вушы? Я вашы газеты калі-нікалі чытаю, дык цягну, што да чаго.

– Вы разумная, аднак.

– Ну, ужо ж не зусім дурная, – сьмяецца яна і прыпыняе крок, каб узяць мяне пад руку.

Дзьве гадзіны да абяцанае вярэры пралятаюць нібы адно імгненьне. Гатэльчык, у які Жана прыводзіць мяне па кароткім шпацыры па горадзе, уражвае цішынёй і амаль што хатняю ўтульнасьцю інтэр’еру. Гаспадар яго, прыбалт у другім калене і вялікі аматар чэшскага піва і сацыяльна арыентаванае эканомікі, асабіста ўручае мне ключ ад пакою і нават прыводзіць бліц-экспурсію па вузкіх, завешаных рэпрадукцыямі канцэптуальнага мастацтва і творах мясцовых графікаў калідорах. Пацікавіў-

шыся, ці маю я ў чым патрэбу, і атрымаўшы адмоўны адказ, ён хутка знікае, і апеку нада мною пераймае Таня, сімпатычная дзяўчына гадоў дваццаці пяці. Яна прыехала ў Т. восем год таму з Браслава з намерам перабрацца пасяля ў Рыгу да сваякоў, ды так тут і засталася. Таня бяз жаднае натугі пераходзіць з мовы на мову, у тым ліку і на беларускую, так што я пачуваюся ў гатэлі зусім ня як чужынец.

А сёмай зьяўляецца Жана, і мы едем вячэраць. Дзесяць сантымаў, якія я ахвяроўваю на праезд у аўтобусе за сябе і за яе, з каптуром кампенсуюцца адмысловым Жаніным аповедам з жыцця тутэйшага люду. Я паказваю ёй будынак, дзе месцілася колішняя беларуская гімназія, і нават паспяваю да прыпынку распавесці сёе-тое з яе гісторыі і жыццяпісаў людзей, што ёю апекаваліся.

– Што Райніс класік, я ведаю, канешне. А вось што гэтак нас шанавалі, не здагадвалася нават, – кажа яна з нотаю няёмкасці ў голасе і падымаецца з сядзеньня. – Як мне пашанцавала, што вы да нас прыехалі!

Ля будынку Цэнтру нацыянальных культур ужо поўна народу, і мы з Жанаю вельмі хутка губляем адно аднаго з поля зроку. На пляц выходзіць Ілга, запрашае ўсіх падымацца ў банкетную залу.

Нікога з нашае дэлегацыі ў зале няма, і мне, як і ўдзень у зале паседжаньняў, выпадае сядзець упобачкі з дэлегацыяй з Харбіну. З дзесятка абыходлівых кітайцаў толькі адзін, спадар Ду, разумее па-расейску, таму добрую чвэрць вечарыны я баўлю ў самоце. На шчасьце, да мяне падыходзяць двое мастакоў, якіх я ведаю з сумеснае пазалеташняе выставы прамысловага плакату ў Львове, і запрашаюць за свой столік. Там ёсць вольнае месца, я з радасцю скарыстоўваю прапанову перасесці да іх. За сталом, апроч мастакоў, сядзіць паэтка ў ваўнянай, аздобленай нечым блішчастым, сукні і з выразам невыказнае скрухі ў вачах цэдзіць праз саломіну кактэйль. Мой прыход яна сустракае падкрэсьлена абыякава. Ды, ведаючы не з чужых словаў сапраўдны кошт такое жаночкае абыякавасці, што амаль заўжды неўпрыкмет, але ня без прыхаванага змыслу пераходзіць у сваю процілегласць, я не надаю таму вялікага значэння.

Тым часам народ адчувае сябе ўсё больш раскавана, сям-там гучаць сьпевы.

Дзесьці праз паўгадзіны ў залу ўваходзіць віцэ-консул Калевіч з маімі хаўруснікамі і Жанаю. Кампанія ўладкоўваецца за столікам у другім канцы залы. І я падымаюся, каб далучыцца да яе, бо запал, з якім даймаюць мяне расповедамі пра свае творчыя ды ўсялякія іншыя праблемы мастакі, адзін з якіх, аказваецца, аўтар малюнкаў у гатэлі, пачынае мяне ўжо раздражняць. Скруха ў вачах паэтки змяняецца расчараваньнем, яна праводзіць мяне полымным, як ліпеньская ноч, што абяцае шмат прыгодаў, паглядам.

– Як вам нашая Фаіна? – перахапіўшы яго, пытаецца адзін з мастакоў, што ідзе за мною сьледам з чаркаю ў руцэ, і, не дачакаўшыся адказу, бо я ўжо адышоўся даволі далёка, плюхаецца на вольнае месца за адным са сталоў.

На подыюме між сцэнаю і столікамі ваўсю квітнеюць сьпічы ў гонар сяброўства-пабрацімства. Эстонскі госьць, госьць ізраільскі, прадстаўнік дэлегацыі з Літвы... Энергічная мэр раз-пораз дэманструе выбітны гумар, суправаджае словы выступоўцаў кароткімі і трапнымі рэплікамі.

Стол, напачатку даволі сьціплы, з кожнаю хвілінаю багацее. Хлоп-

чыкі-афіцыянты снуюць у вузкіх праходах з бутэлькамі ў руках, апафе-оз гасьцінасьці – велізарная рыбіна ў аздобе з зялёнага – займае пачэснае месца на стале пасярод залы, да яго тут жа выстройваецца чарга.

– Заўтра прыязджае іхні прэзідэнт, – кажа віцэ-консул і паблажліва ўсьміхаецца. – Дарэчы, хочаце анекдот пра прэзідэнта?

Анекдот ліберальны, аж занадта, хоць, папраўдзе, гэтакі ж вялы, як фізія апавядальшчыка. Мы ўсьміхаемся па яго сканчэньні больш з ветлівасьці, і толькі Жана ды Зяменя, каб згладзіць няёмкасьць моманту, сьмяюцца доўга і залівіста, чым узбуджаюць цікаўнасьць Фаіны. Паэтка падымае ўгору напоўнены нечым бурачкова-чырвоным фужэрчык, махае нам здаля рукою. Зьбянтэжаны недахопам эмоцыяў у нашай ацэнцы ягонага красамоўства віцэ-консул падымае чарку ў адказ, залпам выпівае. Яго высокі, з тузінам кароценькіх валасінак-паўсьцінак паперадзе, над самымі бровамі лоб пры гэтым чырванее, а вусны стульваюцца ў вузкую, як нітка бурштыну на Жанінай шыі, шчэлку.

– Мы з вамі незнаёмыя? – звяртаецца ён раптам да мяне і па-свойску падміргвае.

– Наўрад, – адказваю я і ўглядаюся ў ягоны перасыпаны дробнымі кропелькамі поту твар. – Не, ня думаю, хутчэй за ўсё – не.

– Значыць, я памыліўся, – кажа ён і прастуе паўз залу да стала з рыбінай.

На адлегласьці хада яго здаецца мне нібыта знаёмай. Я сілюся згадаць, дзе мог раней бачыць гэтага чалавека, але дарэмна. Прытуманеныя віном і ўражаньнямі дня глузды мае сьпяць і прачынацца, прынамсі, зараз, у гэтую хвіліну, не жадаюць.

Вячэра доўжыцца амаль чатыры гадзіны. Першаю адыходзіць (“Заўтра вельмі, ну вельмі адказны дзень, вы ўсе людзі дзяржаўныя, разумеце!”) мэр. Сьледам за ёю пакідаюць залу мэрскія чыноўнікі, так што пры гасьцях застаецца толькі Ілга. Жаны, якая выйшла кудысьці чвэрць гадзіны таму, дасюль ня бачна. Зьнік і віцэ-консул, і калі я пытаюся пра яго ў Ілгі, яна толькі неўразуменна паціскае плячыма. Затое мастакі ўсё яшчэ тут і адыходзіць, бачна па ўсім, не зьбіраюцца. Фаіна, якую яны, відаць, добра-такі данялі нецвярозаю балбатнёй, скарыстаўшыся момантам, падсаджаецца да нас, каб прачытаць новы, толькі што народжаны ў бурапенных нетрах вясёлага застолья верш. Пра каханьне, шматабяцальна абвяшчае яна напаўголасу і складае вусны сэрцам.

Верш пафасны і вельмі, ледзь не да сьлёз, чульлівы. Ілга просіць яго ў аўтаркі перапісаць, але тая адмаўляецца: так бы мовіць, юбілейнае, чатырохсотнае тварэньне, і баронь Бог яшчэ згубіцца, так што ўжо, прабачце, як-небудзь іншым разам, пазьней...

– Вершы – мае дзеці, – кажа яна і падымае на мяне поўныя жаданьня атрымаць падтрымку ў гэткай важнай справе вочы. – Вы як чалавек творчы мяне, напэўна, разумееце.

– Канешне, – засьпеты зьнянацку праяваю ўвагі да сваёй персоны, падтакваю я.

– Вось і добра, і цудоўна, – голасам, у якім зьліваюцца ў адно бязьмежная ўдзячнасьць і аванс на штосьці большае, чым звыклы флірт, працягвае яна. – Спадзяюся, вы ня кінеце мяне адну, праводзіце дадому.

– Вядома.

– І па дарозе я пачытаю вам яшчэ. Пра каханьне. Вы любіце паэзію?

Перспектыва слухаць сярэднячы вершы пяцідзсяціпяцігадовай паэткі Фаіны пра каханьне мяне зусім не натхняе, і я сутаргава шукаю слоў, каб зьбіць яе запал. На шчасьце, гэта не патрэбіцца: у размову ўступае Ілга.

– Можаче не турбавацца, Фаіна, – кажа яна і дапівае кактэйль. – У нас ёсьць аўто, на ўсялякі выпадак... Кіроўца тут, так што разьвязаем усіх, куды каму трэба. Дык можаце надта не сьпяшацца адыходзіць, пабудзьце яшчэ з паўгадзінкі.

– Што ж, гэта мяне расклад, – адзваецца захмялелы Зяменя і замест таго, каб пайсьці да выхаду, што не адзін раз ужо мануўся зрабіць перад гэтым, накіроўваецца да століка мастакоў.

Фаіна спапяляе Ілгу паглядам, робячы выгляд, што вельмі рада я прапанове наконт аўто, налівае ў фужэр кроплю, як абмачыць вусны, віна.

Паўгадзіны расьцягваюцца на цяжка сказаць колькі, і калі мы ўрэшце вырушваем з залы, гадзіннік у холе Цэнтру нацыянальных культур з шыкоўнаю выставаю з жыцьця гарадоў-пабрацімаў пры ўваходзе паказвае палову першай.

Дзённая сьпёка прыносіць навалніцу. Мы сядзім у аўто на стаянцы пры гатэлі, чакаем, калі яна аціхне. Да дзвярэй гатэля крокаў трыццаць, але мокнуць ніхто не жадае. Маланкі раз-пораз успыхваюць, асьвятляюць дворык з шыштам дэкаратыўных дрэўцаў наўзбоч става, фантастычнымі пасамі-ланцугамі сякуць па старанна выстрыжанай траве ўздоўж цэментовай сьцяны-агароджы.

Таня выскоквае на ганак са стосам цэлафанавых накідак у руках, порстка імчыць пад ляска перуноў да машыны, садзіцца на вольнае, вызваленае хвілінаў дзесяць таму Фаінаю месца.

– Бачыце, якая ў нас вышталцоная абслуга ў гатэлях, – кажа Ілга і гучна сьмяецца. – Ну, да заўтра!

Мы выкараскваемся па чарзе з аўто, шыбуем да будынку.

Абыходліва-ўрачысты, белатвары, бы нябожчык у чысцы на адной з карцінаў у калідоры парце аддае нам ключы, і мы разыходзімся па сваіх паверхах.

Дзверы ў пакой насупраць майго незачынення, і я бачу Жану. Яна стаіць паўголая перад лостэркам, падфарбоўвае вусны. Мяне яна ня бачыць, і я, ня хочучы яе бянтэжыць, адступаю ад дзвярэй углыб калідору. Паркеціна пад маімі нагамі гучна вішчыць. Жана паварочвае голаў, заўважае мяне. Дзверы ваннага пакоя расчыняюцца, і побач з ёю вырастае на хвіліну і тут жа зьнікае ў пакоі вузкаплечая, з пластком тлушчыку наўкола поясу пастава віцэ-консула Калевіча.

– Ах, прабачце! – кажа Жана і зьнікае за дзверыною шафкі.

Не пасьпяваю я, аднак, павярнуць ключ у шчыліне замка, як яна зноў выходзіць у калідор.

– Прабачце, – кажа і прыкрывае ніз твару рушніком. – Мне... Мне прыкра, праўда...

– Нічога, – запэўніваю я і, ня ведаючы, як згладзіць няёмкасьць, што ўзынка гэтак нечакана, весела працягваю: – Дарэчы, памятаеце, вы абяцалі сказаць...

Напамін мой нагадвае спробу шантажу, але, надзіва, яго дастаткова, каб Жана супакоілася.

– А, гэта! – бы тапелец за саломіну хапаецца яна за мае словы і, пэўная, мусіць, што праўдзівага адказу ў якасці разьліку за маё маўчаньне пра яе сорам будзе дастаткова, голасам, быццам паведамляе невядома якую гнюснасьць, прамаўляе: – Я... з Шаркаўшчыны.

Я ўваходжу ў нумар з цвёрдым намерам тае ж хвіліны рынуцца пад душ, але не паспяваю. Дзьверы, якія я неабачліва пакінуў незамакнёнымі, рыпяць, у пакой увальваецца Зяменя з пляшкаю піва ў руцэ.

– Ня сьпіш? – пытаецца ён узрушана і куляецца ў фатэль збоч стала. – Ты ведаеш, а частуюць нішто сабе гэтыя еўразьвязаўцы... Кабеты сімпатычныя, асабліва паэтэска, Фаіна, такая ўжо ляля. Цікава, яна замужам?

– Ня ведаю, – шакаваны ягоным неспадзяваным уварваньнем, адказваю я.

Мой адказ яго відавочна расчароўвае, ён падымаецца з месца, гэтак жа імгненна, як і прыйшоў, са словамі “Ну, паглядзім, паглядзім!” вылітае з пакою.

Я мкнуся як хутчэй зашчапіць дзьверы, каб засьцерагчыся ад новага госьця, але зноў спазьняюся.

Гэтым разам візітам ашчасьліўлівае мяне віцэ-консул. Ад яго пахне парфумаю, расчырванелыя пасыля мышцы твар і шыя выпраменьваюць здароўе.

– Ня будзеце супраць, калі трохі ў вас пабуду? – кажа ён дружалюбна і дастае з пачка цыгарэту.

Ён запальвае, і мне нічога не застаецца, як сесьці насупраць.

– Вы сапраўды мяне ня памятаеце? – У голасе яго чуюцца адначасна інтрыга і занепакоенасьць. – Не?

– Не, прабачце, – пачынаючы нервавацца, адказваю я.

– Што робіць час! – уздыхае ён. – Вы ж Стасік? Так? Няўжо ня помніце студэнта, што кватарываў у вашых суседзяў? Таго, што выцягваў вас ды вашага дружбака з падпечку, Васю-практыканта? А вы хаваліся ўсё... Ну ж! Ну... Васю-практыканта!

Вузкая прастора пакая звужаецца яшчэ больш, настуджанае кандыцыянерам паветра халоднаю плёнкаю застывае між намі. Камізэлька на рэспэктабельным панку насупраць мяне зьмяншаецца памеру да сорак шостага, лоб вачавідзь ніжэе, вочы робяцца сьветлымі і выразнымі, як у юнака. Цыгарэта дрыжыць у ягоных сьпярэшчаных вузлаватымі венамі руках, ашмётка попелу зрываецца з яе, падае на манжэту кашулі. Ён похапкам страсае попел далонню, радасна, ажно загараюцца вочы, усклікае:

– Пазнаў! Бачу – пазнаў!

Прыступ ягонае радасьці канчаткова мяне спанталічвае, я ня ведаю, што рабіць. Першае, што прыходзіць у голаў, – выпхнуць яго з пакая. Ды цела маё такое слабое па выпітым-зьедзеным, што нават паварушыцца, ня тое што ўчыніць штосьці больш грунтоўнае, для мяне зараз наймаверны цяжар. Да таго ж гэты кандыцыянер...

Я цягнуся рукою да пульту, што ляжыць на тумбе ля вакна, каб адключыць агрэгат, але госьць апярэджвае мяне.

– Адключыць? – кажа і націскае на кнопку.

Кандыцыянер змаўкае, і ў пакоі адразу робіцца неяк пуста і няўтульна.

– Мне казалі, ты мастак. Гэта праўда? Я, прызнацца, тваіх прац ня бачыў...

– Я займаюся наладжваньнем выставаў, і толькі... Сюды ж наогул прыехаў, каб з сім-тым пабачыцца, вось і ўсё. Выкарыстаў магчымасьць...

– Магчымасьць не плаціць за візу? – падхоплівае ён і сьвятлее ад усьведамленьня ўласнае здагадлівасьці. – Так?

– Трыццаць пяць еўра на дарозе не валяюцца.

– Плюс страхоўка, плюс кошт праезду ў два канцы... А я вось – з ветэрынарыі ды ў дыпламатыю, як бачыш. Такі вось фінт у жыцьці атрымаўся...

Дзіўна, але з кожнаю хвілінаю ягоная прысутнасьць раздражняе мяне ўсё менш і менш. Я сілюся выклікаць у памяці што-небудзь такое, што зрабіла б ягоную істоту яшчэ больш злавеснай, як напачатку, калі ён толькі назваўся, але гэта мне не ўдаецца. Больш за тое, я ўжо за паўк-року ад таго, каб сказаць яму пра Тоніка.

– З сябрам прыехаў пабачыцца? – быццам угадваючы мой намер, пытаецца ён і ўстае з месца. – Так?

– Так. Але размаўляць пра гэта ня маю жаданьня. Я стаміўся, вельмі...

– Як хочаш... Прабач, што патурбаваў. Толькі вось што: пра Жану нікому не кажы, яна дама замужня, то каб ня выйшла якая непрыемнасьць, – кажа ён і ідзе да дзвярэй.

Я зачыняю дзверы на засаўку, брыду ў ванны пакой. На душы ў мяне пуста. Мярзотная прыгнечанасьць давіць на цемя, і нават тугім струменям вады не па сілах яе адтуль выпхнуць.

Вася-“заўцехнік”, ото неспадзянка!

– А я ж дык хвіліны не заснула, – жаліцца Жана і цярэбіць у одуме зялёную сваю, пад колер кофты, сумачку. – Ні хвілінкі, ведаецца...

Мы сядзім утраіх (трэці – Зяменя) на канапе ў холе гатэлю, чакаем, калі выйдучь са сваіх нумароў астатнія. А палове дзясятай экскурсія па горадзе, і група з Харбіну, да якое нас далучылі, ужо чакае ў двары ў аўтобусе.

– Але ж і доўга сцэджваюцца, – бурчыць Зяменя і, пазіраючы скоса на экран тэлевізару з відарысам разбуранага падчас двухгадовае даўніны тэракту хмарачосу ў Нью-Ёрку, пачынае разважаць аб прычынах жорсткасьці ў стасунках паміж людзьмі. Развагі абяцаюць быць грунтоўнымі, ды, на шчасьце, нашыя зьбягаюць у хол, і мы ідзем да аўтобусу.

– Не перадумалі ехаць да сябра? – кажа, уладкоўваючыся на сядзеньні побач са мною, Жана. – Я перагаварыла з кіроўцам, ён ня супраць вас падкінуць куды трэба пасля экскурсіі.

Кіроўца, пажылы чалавек у шэрым швэдры, ветліва матляе мне галавою, падае мапу мікрараёнаў гораду.

– Ну, Жана, вас сам Бог нам паслаў, – кажа Зяменя і шырока, як гіпапам, пазяхае. – З усіх успамінаў, што ў нас застануцца, вы, бадай, будзеце найпрыемнейшым.

– Няўжо ж прыемнейшым за Фаіну? – кідае ў адказ Жана і залівіста – куды дзелася маркота – сьмяецца.

– О, Фаіна – па-за канкурэнцыяй! – уздымае ўгору рукі Зяменя. – Фаіна!

– Усе на месцы? – пытаецца Жана і падае кіроўцу знак ад’язджаць.

Чырвоны, з крапінамі чорнага ды шэрага горад плыве наўзбоч, сонна

пазыхае насустрач проймамі вокнаў. З абклееных рэкламаю фасадаў млявымі пагледамі завабліваюць да дабрабыту гламурна-глянцавыя прыгажуні. Аўтобус пятляе, то вынырвае з засені дрэваў, то зноў хаваецца сярод іх. Горача. Спатар Ду злазіць з пярэдняга сядзеньня, уладкоўваецца на больш зручным месцы побач з Зяменем.

– Харбін вялікі горад? – пытаецца той, і голас яго, падхоплены павевам ветру з форткі, разносіцца па салоне.

– Мегаполіс, восем тысячы людзей, – адказвае спатар Ду і тут жа, спахапіўшыся, папраўляе сам сябе: – Мільёнаў восем, мільёнаў...

Уражаны лічбаю Зяменя хоча штосьці сказаць, але ўжо запозна: аўтобус уязджае на тэрыторыю крэпасці.

Экскурсаводка, энергічная маладзіца з плечаком за сьпінаю, падыходзіць да нас, вядзе тунэлем у прыцемненае дрэвамі чэрава мілітаршчыны-старасьветчыны.

– Ну, вось вам і колішняя апірышча імперыі, – кажа і дадае з настальгіяй у голасе: – Год дзесяць таму тут месцілася савецкая вайсковая часць і, адпаведна, гэта быў адзін з элітных раёнаў гораду, а зараз, як бачыце...

Фразу яна не пасьпявае скончыць, бо перашкаджае гул аўто, але гэта і не патрэбна. Пустыя аканіцы будынкаў ды дзіркі ў бруку пасярод вуліцы прамаўляюць самі за сябе.

– І ўсё кату пад хвост, – падхоплівае яе словы Зяменя і плюе сабе пад ногі. – Ёш-ш тваю...

– Цяпер тут самае таннае жыллё... – працягвае, ледзь толькі сьціхае гул, экскурсаводка і вядзе нас углыб тэрыторыі.

– Вам даводзілася бываць тут раней? – пытаецца Жана і бярэ мяне пад руку. – Так?

– І нават начаваць двое сутак. Мой сябар рабіў у часьці цесьляром, і я калі-нікалі яго наведваў.

– Той самы, да якога зьбіраецца ў госьці? Тое я гляджу – нецікава вам. Канешне, у параўнаньні з тым, што раней тут было... Дык, можа, паедзеце да яго, пакуль аўтобус вольны? Я скажу кіроўцу.

Яна рэзка вымае руку з маёй, шыбуе паўз выбоіны назад да аўтобусу, што акурат вырульвае ўжо на шашу:

– Pagaidiet!

Яе жаданьне як хутчэй пазбавіцца мяне, сьведкі ўчорашняе сцэны ў гатэлі, мне цалкам зразумелае – з кім не здараецца. Сужэнскія здрады, якія я некалі, па маладосьці, гэтак апантана асуджаў, зараз выклікаюць у мяне адно ўсьмешку.

Кіроўца высоўвае голаў з кабіны, яны перамаўляюцца. Жана жэстам рукі падзвае мяне да аўтобусу.

– Ведаеце мову, а патлумачыць, што казалася там, у зале, не пажадалі, – кажу я і падымаюся на прыступку. Папрок мой гучыць недарэчна, але Жану ён, здаецца, ані не бянтэжыць.

– Дваццаць словаў, ну, можа, трыццаць, – сьмяецца яна ў адказ і выводзіць штосьці пальцам на шкле з надворнага боку аўтобуса.

“Ад сілы 50!” – высьвечвае, гуляючы ценямі, запацелая шыбіна і плыве наўздагон гучнаму Жанінаму, з дамешкам гарчыны сьмеху.

З кватэры даносіцца музыка, але на званок мой ніхто не адгукаецца. Я тузаю ручку дзвярэй, і тае ж хвіліны яны адчыняюцца.

– Стасік? Ты? – на твары Інары спалох і здзіўленьне. Яна адступае ў глыб калідору, прыкрывае далоньню рот. – Але ж любіш ты неспадзянкі! Мог бы і папярэдзіць, што прыйдзеш... Ну, ужо як ёсьць, уваходзь...

Кучаравы – акурат малады Тонік – юнак вызірае з-за Інарынай сьпіны, дае кароткае “дзеньдобры”.

– Прывітайся як сьлед, Андрыс, – кажа Інара і прыбірае похапкам раскіданыя па кватэры рэчы. – Прабач, што гэтак нячыста. Я ж прадпрымальніца зараз, езьдзіла ў Маскву па тавар, уначы вярнулася, дык не пасьпела прыбраць...

Я дастаю з сумкі пакунак з гасьцінцамі, і ён вокамгненна губляецца на канапе сярод гурбіны штаноў, камізэлек і рознага іншага кірмашовага рызьзя. Андрыс употай, бы малое дзіця, выхоплівае з яго колькі цукерчын, вырашыўшы, відаць, што болей тут няма чаго з намі, мастадонтамі, рабіць, зьнікае ў другім пакоі.

– З Тонькам мы не жывем, – кажа Інара і садзіцца на канапу. – Ужо два гады... Ты ня ведаў? Мяне дасталі ягонья п’янкі. Чым штодня такое бачыць, лепш ужо адной быць. Ня згіну, дам рады! Не глядзі на мой рот! Ніяк не зьбяруся да дантыста. Ды і дорага. Што ў цябе?

– Ехаў пабачыцца з Тонікам, а тут вось такое... Дзе ён?

– У крэпасці, напэўна, дзе яшчэ... Там поўна падполаў, займаюць лыгі каму каторы глянецца. Я сама ня бачыла яго, але кажуць, што там. Сьпіўся ўшчэнт. Жытло сваё – мы разьмянялі трохпакаёўку па разводзе – збаёдаў, прадаў за капейкі нейкаму таўстасуму... Нават сына не парушўся прапісаць, хоць што хлопец меў бы з часам, а так... Андрыс мяне непакоіць, вельмі.

– Чаму? Здаецца, нармальны хлопец...

– Вось-вось, здаецца. – Інара падхопліваецца з канапы, са злосьцю расшкामутвае стос рызьзя. – Мышы, халера! Пра што гэта мы? А, Андрыс... – Яна пераходзіць на шэпт. – Быў бы нармальны, каб не зьвязаўся з швальлю. Ды з якою! Зрэшты, мы з Тонькам самі вінаватыя. Тонька гэтак піў перад тым, як я зацяжарала, што я баялася раджаць: раптам калека народзіцца. Дый алкагалізм, я чула, перадаецца ў спадчыну, вось і падумвала перарваць... Доўга мучылася, ды так і не наважылася давесці да канца... А тут Тонька ўзяў ды ляпнуў нежак нападпітку Андрысу пра твае здумкі-пакуты. Хлопцу шаснаццаць тады было, сам разумееш, якая магла быць рэакцыя. З таго часу і пайшло ў нас усё абы-як. Занурыўся, усё, што ні робіць, – наўпроць... Хацела да псіхолага завесці – адмаўляецца.

– Мама, перастань гнаць істэрыку, – падае голас са свайго пакоя Андрыс. – Я нічога благога не раблю. Ні-чо-га! – Ён вызірае з дзьвярэй, абдорвае мяне цікаўным паглядам. – Чым частаваць госьця байкамі, лепш бы кавы прапанавала.

Інара змаўкае, сядзе на канапу, але тут жа зноў падхопліваецца.

– А праўда, прабач, Стасік, – кажа і ідзе ў кухню. – Прабач, што гэтак сустракаю. Ведаеш, гэтулькі ўсяго навалываецца, што галава кругам... Ад суду ледзь адбілася, ставілі пытаньне аб перасяленьні ў сацыяльны дом за няўплату... А там п’яногі адны ды злодзеі. У мяне запазычанасьць за кватэру дзьве тысячы латаў, гэта амаль чатыры тысячы даляраў. Дзе ўзяць такія грошы? Добра, Ірэнцы пашчасьціла знайсці працу ў Манчэстары, прысылае сто даляраў у тыдзень, паціху сплочваем. З кіпрыё-

там, піша, пасябрвала, нібыта пабрацца прапаноўвае, то, можа, і назаўжды застанецца ў Англіі.

Ірэнка – дачка Інары і Тоніка, апошні раз я бачыў яе падчас канікулаў у вёсцы – мілае дзяўчо з дзвюма тонкімі коскамі цераз плячо.

– А ці лёгка гэта – выправіць дзіця ў чужую краіну і кожную хвіліну думаць, як яно там.

Кава моцная і густая, як кісель, да таго ж аддае чамусьці вішняю.

У пакоі Андрыса адзываецца мабільнік. Інара сьціхае, навострвае вушы.

– Мам, Ірка! На...

Інара прыліпае вухам да тэлефону.

– Вы надоўга да нас? – пытаецца Андрыс і схіляе ўбок – бацькава звычка – падфарбаваную белым галаву.

– Пасьялаўтра зьязджаю, віза ў мяне на чатыры дні.

– Шкада...

Чаму шкада, ён не дагаворвае, бо зноў у гаворку ўступае Інара. Пасья размовы з дачкою яна значна павесялела, нават пасьвятлела з твару.

– Ты па-ранейшаму нацыяналіст? – пытаецца яна і пераводзіць пагляд на сьцяну са здымкамі, сярод якіх я пазнаю наш сумесны з Тонікам падчас мітыngu ў Курапатах дзесяцігадовае даўніны. – Усё яшчэ ходзіш на сходкі?

– Ня так часта, як раней, але зрэдку бываю. Хоць, папраўдзе, палітыка мяне ўжо ня надта цікавіць.

– Расчараваўся? Ат, што я пытаюся, усе расчараваліся. Як згадаю, як сама сядзела пры тэлеку тады, на пачатку дзевяностых, дык сабе ня веру, што гэткая была палітызаваная. Цяпер жа адзін клопат – выжыць як-небудзь, здабыць капейчыну. Сам ведаеш, як цяжка адной даваць усяму рады...

Я хачу сказаць ёй пра Васю, але не рашаюся: наўрад гэта зараз будзе дарэчы. І замест таго, каб сказаць, што круціцца на языку, дастаю з кішэні грошы.

– Вось, вазьмі, Інара.

Яна з хвіліну неўразуменна глядзіць на маю далонь.

– Што ты! Ня трэба! Во яшчэ надумаўся... – голас яе слабее, робіцца дрыготкім і нерашучым.

– Тут усяго сотня еўра, тое, што я не плаціў за візу і праезд. Гэта замест прэзенту, я ніколі табе нічога не дарыў.

Яна бярэ грошы, павагаўшыся, нібы раздумваючы, ці добра зрабіла, кладзе іх на шуфляду.

Ня ведаю, што ўдае ў гэтую хвіліну мой твар, але яна падымаецца, з выглядам, быццам я ўжо сказаў “да пабачэння”, падае мне руку.

– Дарэчы, Рэгіна пра цябе ўвесь час пытаецца. Можа, хочаш спаткацца? Я патэлефаную ёй, скажу, што ты ў Т.

– Яна ведае.

– Вось як! А мне нічога не сказала, от сяброўка! Дык вы ўжо сустракаліся?

– Не.

– Гаварылі па тэлефоне? Зрэшты, што гэта я лезу не ў сваё... – Інара адпускае маю далонь, ідзе ў калідор. – Вось! Вось чым займаецца мой сын! – кажа і падхоплівае на хаду з зэдля нейкі часопіс з выяваю дваіх

юнакоў у напалову спушчаных джинсах, што са смакам цалуюцца на тле разабранага ложка.

Часопіс называецца “Logos-contact” – гэта апошняе, што я бачу перад тым, як вымыкаецца з пакоя Андрыс і выходзіць яго з рук маці.

Я вяртаюся ў гатэль каля паловы трэцяй. Вандроўка па горадзе стала мяне, ды і спатканьне з Інараю і Андрысам не дадалі, папраўдзе, бадзёрасці. Таму найпершая мая зараз мара – адпачыць перад вячэраю. Адпачыць як сьлед, а далей бачна будзе, што ды як.

Час абеду яшчэ ня скончыўся, і я цягнуся ў буфет, з якога выходзяць купкамі поўныя ўражаньняў ад экскурсіі ў крэпасць, з вачавідзь па-руглелымі жыватамі ад нязвыклых прыбалтыйска-еўрапейскіх прысмакаў харбінцы. Есьці мне ня хочацца, толькі піць – ці не нагадвае пра сябе неабачліва зьездзенае ў горадзе занадта салодкае марозіва. Жанчына, што сядзіць у самоце збоч дзвярэй буфету, рэзка падымаецца з канапы, кідаецца мне напярэймы.

– Стас! Гэта ты? – кажа, і яе трымцільны радасны голас падаецца мне занадта пафасным, а зьлёгка распаўнелы, хоць усё яшчэ вабны стан – неспасьціжна-чужым. – Ну, можа, пацалуеш мяне?

Рэгіна.

Яна падстаўляе шчаку, і мой мусовы – куды тут дзенешся – пацалунак засьведчвае пачатак нашай першай за трыццаць гадоў пасля расстаньня сустрэчы.

– Ну, як ты?

– Усё добра. А ты як?

Мы ўсаджваемся за столік, моўчкі глядзім колькі часу адно на аднаго.

– Як твае? – першая парушае паўзу Рэгіна.

– Дзякуй, усё добра.

– Я заўжды цікавілася ў Інары тваімі справамі. Нават, ці паверыш, ведаю імёны тваіх сыноў. А ў мяне вось дачка. Тут, у Т. жыве. Ужо за мужам, нядаўна ўнучкаю мяне ашчаслівіла. Табе, можа, нецікава ўсё гэта...

Мне, сапраўды, не надта цікава, але казаць пра гэта не выпадае.

– Не, што ты, наадварот. Ты працуеш?

– Выкладаю крыху ва ўніверсітэце, – кажа яна і круціць у далоні цыгарэту. – Кандыдат навук, хоць, папраўдзе, якая там навучка... Так, вякнула штосьці гадоў дваццаць таму пра памежныя культурна-этнаграфічныя стасункі, прычынілася да ўслаўленьня, так бы мовіць, дружбы паміж народамі. А й добра, і прыдалося пад старасьць кандыдацтва: кадраў са ступенямі зараз мала ў вучэльнях, дык шануюць... І пасля дасягненьня пенсійнага ўзросту да таго ж можна са ступенню працаваць. А гэта і капейчына лішняя, як сам разумеш, і з людзьмі стасункі.

– Словам, задаволеная жыцьцём?

– Як сказаць? Напэўна... У маладосьці ў раскошы за добрым мужам – ён дырэктарстваваў на заводзе – пажыла, сьвету пабачыла, пра непамыслоты матэрыяльныя і размовы ніколі не было. Цяпер сьціплэй, канешне, як адна засталася, жыву, але ж, пэўна, ня горш за іншых. Ды і дачка добрая ў мяне, ня кіне, паможа, калі што якое...

Яна дастае з сумачкі некалькі здымкаў, раскладае веерам на сталі.

– Гэта Ян, муж, ён у пазамінулым годзе памёр з інфаркту, згарэў, можна

сказаць, на працы. На дзесяць гадоў быў за мяне старэйшы і такі ўважлівы заўжды... Гэта дачка, мы ўдзвюх з ёй у Юрмале залетась падчас фестывалю “Новая хваля”. Унучку паказала б, ды, на жаль, няма тут нічога з сабою прыстойнага. Ты не крыўдуеш на мяне, што гэтак тады з табой абышлася?

– Я? – Пытаньне засьпявае мяне зьнянацку, я ня ведаю, што сказаць.

– Дай агню. – Яна нахіляецца да мяне, абдае водарам духоў уперамешку з пахам тытуню. – Ці ты ня паліш, можа?

Афіцыянт падскоквае да століка, паслужліва падносіць ёй газьнічку. Рэгіна зацягваецца дымам, прыжмурвае вочы.

– Успамін пра шчасьлівае мінулае – ня лепшае суцяшэньне для жанчыны ў гэтым веку, як мой, – кажа і зноў похапліва глытае дым. – Прызнацца, мне было часам шкада. Але ты не адказаў на маё пытаньне.

– Ці палю я? Ты ж бачыш – не.

– Не тое... Ці крыўдуеш ты на мяне?

– Ужо не. Хоць, папраўдзе, мне таксама, здаралася, было шкада.

– Ці мне гэта здаецца, ці мы насамрэч аб адным і тым жа шкадуем? – кажа яна, і мне выразна чуецца ў ім водгульле далёкага і жаданага ды няспраўджанага трыццацігадовае даўніны.

Яна абводзіць паглядам размаляваньня садавіною сьцены памяшканьня, кідае ў папальніцу недапалак, падпраўляе прычоску.

– Пра Тоніка ведаеш?

– Ведаю, Інара распавяла.

– Хочаш з ім спаткацца?

– Як атрымаецца. Няблага было б.

– Вось як яно ўсё паварочваецца. – Яна ўздыхае, лезе ў сумачку па насоўку. – Праводзіш мяне? Пагамонім па дарозе.

Яна падымаецца, ідзе да выхаду.

– А можаш і не праводзіць, не пакрыўджуся, – кажа і дадае: – Шкада то шкада, ды, вярніся ўсё зноў, ня ведаю, ці зрабіла б я іначай, як тады зрабіла. Хоць хто ведае... Ты кніжку тады знайшоў маю? Памятаеш кніжку Велты Спаарэ? Я знарок, між іншым, яе пакінула. Каб пры выпадку мець нагоду для спатканьня. Ты, мабыць, выкінуў яе?

– Пасьля бацькавай сьмерці на гарышчы натыкнуўся сярод рознага друзу. І ня выкінуў, аддаў камусьці.

– Але ж пры сабе не пакінуў. Ат, прабач, што я кажу, хто мы адзін для аднаго? Ніхто.

Мы выходзім з гатэлю, моўчкі прастуем да трамвайнага прыпынку.

– Ніхто, – кажа яна зноў і прысьпешвае крок і ўрэшце ідзе так хутка, і хлясьцік на яе сукенцы матляецца ў такт крокам так рашуча, што мне нічога не застаецца, як ёй паверыць.

Я думаю пра тое, што яна, мабыць, запрасіць мяне дахаты. І калі яна сапраўды прапаноўвае зайсьці да яе на каву, адгаворка ў мяне да такой ступені гатовая, што імгненна зьлітае з вуснаў.

Яшчэ толькі палова шостаі, і ў калідоры ціха, бы ў кляштары. Жана з Фаінаю сядзяць на канапе пры дзвяхах буфету, штосьці тлумачаць па чарзе разамлеламу ад сьпёкі ды суседства кабетаў спадару Ду. Харбінец пры парадзе, чорныя яго, наваксаванья да бляску туфлі сьвечыцца,

як люстэрка. Жана першая заўважае мяне, твар яе, дагэтуль бесклапотны, імгненна хмурнее.

– Вячэраем у бары а сёмай, – кажа яна і строга, быццам паведамляе невядома якую важную навіну, дадае: – Вас расшукваў віцэ-консул. Скажаў, што прыедзе за гадзіну да вячэры.

Яна зноў паварочваецца тварам да харбінца, і мне міжволі даводзіцца стаць ахвяраю Фаінінай гамонкасыці.

– Я, мабыць, кепска выглядаю, – жаліцца паэтка. – Сёння ўсю ноч не заснула, лезлі ў глузды рыфмы праклятыя... О-ох! – Яна адкідвае голаў, робячы выгляд, быццам ратуецца ад непераадольнага жадання пазяхнуць, прыкрывае рот рукою. – Што за жыццё стала! Хачу да мамы ў Варонеж зьездзіць, а ўсё не выпадае – гэтulkі мітрэнгі з візаю, ды і выдаткі не абы-якія. Раней, бывала, квіток купіў, сеў у цягнік, сюды-туды, і вось ён, Варонеж, дом радзінны... Зноў жа, з тутэйшымі было лягчэй ладзіць. Галас ледзь падымуць пра ўціск, а мы ім – іхняй жа зброяй – у адказ: “ Пад акупацыяй вы? Пад акупацыяй! То і змоўкніце!”. Цяпер гэткае не пройдзе. Вось я пляменьнікаў сюды, у Т., за савецкім часам паперацягвала з Варонежу, а цяпер наракаюць – навошта, маўляў? З працаю цяжка, круціцца трэба, а ня хочацца, не прывыклі, усё прынясі-падай... І ўдзячнасыці ніякай, адно і глядзяць, каб што паймець з цябе. Быццам самой мне нічога ня трэба... Во конча кампутар трэба купіць... Зусім іншая выгода, а то скрозь паперы ў кватэры, не дапрыбірацца. Прэзентую сама сабе да дня нараджэння...

Маналог абяцае быць працяглым, гэта мяне засмучае. Выручае Жанін мабільнік.

– Гэта Ілга, яна ў бары, – кажа яна па хвіліне размовы і ўстае з канапы. – Фаіна, мы мусім ехаць сёе-тое памагчы Ілзе, яна просіць... Прабачце, мужчыны.

– Ехаць, ехаць, – хітае галавою спадар Ду і таксама падымаецца. – Ехаць.

– Вам ня трэба, – спыняе яго Фаіна, і ён зноў садзіцца. Пра што ён думае пры гэтым – невядома, і я, каб унікнуць перспектывы чарговы раз стаць суразмоўцам – цяпер ужо дапытлівага ўсходняга сябра, – хуценька іду ў свой пакой.

У нумары прахалодна і нязвыкла – пасля святочнае гамэрні ў горадзе ды несупыннага тараторанья Фаіны – ціха. Я кладуся на ложка з надзеяй хоць на хвіліну заснуць, але дарэмна. Ледзь зьмежваю павекі, як перад вачмі ўзьнікае пастава віцэ-консула Васі Калевіча. Да ягонага прыходу, калі ён насамрэч прыйдзе, застаецца дзесяць хвілін. Што ён хоча? Зноў пачне казыгаць згадкамі пра тое далёкае вясковае? Вось ужо з кім хацеў бы я як менш размаўляць. Ды так яно: чаго пазьбягаеш, тое і даганяе.

Пра Тоніка я ня думаю. Дакладней, думаю, але думкі пра яго – абрывістыя і вялыя і самі міжволі чэзнуць, ледзь нарадзіўшыся.

Хтосьці падыходзіць да дзвярэй, кранае ручку.

Прыбрываліненая віцэ-консулава галава з праборам на левай скроні энергічна ўсоўваецца ў праём, падхоплены скразьняком з форткі водар адэкалону разьліваецца па пакоі.

– Прабач, што турбую. З раніцы шукаю моманту з табою перагаварыць, – кажа ён і сядзе на ўчарашняе месца. – Я замовіў каву, дык пагамонім крыху. Ты ня супраць?

– Хай будзе так, – ці то кажу, ці то думаю – у галаве туман – я.

Таня ўваходзіць у нумар, ставіць на стол два кубкі кавы і сподак з печывам, уключае электрагарбатнік.

– Што не ў гуморы? Бачыўся з Тонікам?

– Адкуль вы ведаеце?

– Што ты ўсё выкаеш? Мог бы і тыкнуць раз дзеля куражу, гэтулькі гадоў знаёмыя. Адкуль ведаю? Здагадаўся, калі ты сказаў, што шукаеш чалавека. Каго тут табе яшчэ шукаць? Я, дарэчы, таксама яго доўга расшукваў...

– І ці знай... шлі? – Я хачу сказаць “знайшоў”, але язык пратэстуе. – Знайшлі?

– А як жа, знайшоў, канешне. – Ён перастаўляе кубак са стала на парэнчыну канапы, старанна перамешвае пітво лыжкаю з пластыку. – Усё пустое, яму нічым не паможаш. Патэнтаваны хронік. Купіш касцюм, і заўтра ён яго прап’е. Грошы дасі – і толькі горш зробіш, бо будзе квасіць да пасінення. Гэтаксама з працаю. Неяк уладкаваў вартаўніком у кветнік, і што ты думаеш? Зьбег, ня вытрымаў “рэжыму”. А рэжыму таго – пасядзець-пахадзіць ля ружаў-лілеяў тры разы на тыдзень. Некандышці заўжды шмат, пры жаданні і гандлянучь можна, сякую-такую капейчыну ў сям’ю прынесці. Дзе там, баронь Бог! Палячыцца прапаноўваў – і слухаць не жадае. Ат, што пустое казаць... Чалавек бяз тормазу. Тут упісацца трэба ў новыя рэаліі, а гэта – не па ім. Не ўпісаўся і ніколі ня ўпісацца. І адсутнасць грамадзянства, і іншае такое – ня ў тым справа, усё значна прасьцей. Людзі ж жывуць тут і няблага жыць, хоць бы вашых некаторых узяць...

– Што ж будзе з ім?

– А хто ведае... Зьмерзьне калі ўзімку, ці аўто прыдушыць п’янага. Звычайная рэч, на жаль...

– Чаму вы гэтак пра яго клапаціцеся?

– Таму што адчуваю віну перад вамі ўсімі. Ты ж ведаеш – з-за Ларысы. Гэта заўсёды мой боль. – Ён адсоўваецца ў глыб пакою, суцішваецца. – Ня ведаю, што і думаць, як тады яно атрымалася. Тры разы мы толькі з ёю ўсяго пабавіліся, ды і гумкаю я карыстаўся. У падстольлі ў вас пачак быў, я браў цішком... А во як выйшла, хто б мог падумаць... Я праз паўгоду дзесьці пра ўсё даведаўся, месца сабе не знаходзіў. Я бабнік, канешне, дрэнь, ды не быдляк жа кончаны... Чаму ты маўчыш? Скажы што-небудзь.

– Што я магу сказаць?

– Хоць што! Мацюкніся ці плюнь на мяне...

– Ня бачу сэнсу. Ды, папраўдзе, і права наўрад маю... Тады б – плюнуў, і ня толькі... – Словы самі вымыкаюцца з маіх вуснаў – такое ўражаньне, быццам ня я іх прамаўляю, а хтосьці іншы, хто сядзіць ува мне зараз і хто, мабыць, сядзеў заўсёды, ды не асьмельваўся да часу вымыкацца ўсе гэтыя гады. Вымыкаюцца лёгка, як перасьпелае зерне з коласу, як пара з гарбатніка, што вось ужо колькі часу сіпіць, пакрыўджаны няўвагаю, на падваконьніку. – Хочаце яшчэ кавы?

Ён падстаўляе кубак, нашы рукі на хвіліну судакранаюцца, і я адчуваю, як дрыжыць ягоная.

– Табе так абыякавае мінулае?

– Мінулым ня будзеш жыць вечна. Ды і рахункі ў кожнага свае да яго.

– Я ня ведаю, ня ведаю, як гэта здарылася, – кажа ён і насыпае ў кубак каву. – Сорак гадоў мкнуся даўмецца і ніяк ня дам рады... Ты мне ня верыш...

– Дзіўна, але – веру, – сваім, а не таго, хто староньні ўва мне, голасам адказваю я і падаю яму цукар.

– Ад’язджаем, ад’язджаем, – даносіцца з калідору голас Жаны.

Сівы, з плехам на ўсё цемя чалавек падымаецца з месца, нібыта жадаючы ды ніяк ня могучы скінуць з плячэй не абы-які цяжар, таргае плячыма. Мне шкада яго, ды не настолькі, каб тут жа, гэтае хвіліны, падзяліцца з ім цяжарам уласным.

У бары тлумна і гарача, пахне каваю. Моладзь трэцца ля стойкі з напоямі, гучна перамаўляецца. Зала, у якой мае быць вячэра, знаходзіцца за перагародкаю насупраць, там пуста, толькі бачна, як завіхаюцца ля сталоў афіцыянткі. Двое хлопцаў, пабраўшыся за рукі, размаўляюць у прыцемку на канапе, то аддаляюцца адно ад аднаго, то зноў зьліваюцца ў экстазе ўзаемаразуменьня. Яны сядзяць так шчытна, што цені іх сілуэтаў на сцяне зьліваюцца ў адзін. Адзін з хлопцаў устае, хісткім няпэўным крокам накіроўваецца ў мой бок.

Бледны, з кругамі наўкола вачэй твар, знаёмая ўсьмешка. Другі таксама падымаецца, ідзе сьледам за першым.

– Гэта Валік, мой сябар. Мы пазнаёмліся праз інтэрнэт, а потым аказалася, што і жывем у адным мікрараёне. Вы бачылі бацьку?

Валік, падае мне руку, стульвае вусны ў іранічнай усмешцы.

– Не, ня бачыў, на жаль. І ня ведаю, ці наогул ужо пабачу. Заўтра ад’язджаць...

Андрыс прыхінаецца плячом да стойкі, абводзіць паглядам шыхт бутэлек на вітрыне.

– І ня варта, – кажа бы між іншым і, какетліва выгнуўшыся зацягнутым у скуру станам, абдымае Валіка.

– Чаму?

– Таму што ён сам не жадае нікога бачыць.

– І цябе?

– Магчыма, жадае. Але я не жадаю.

– Чаму так?

– Не жадаю, і ўсё. Хай жыве, як хоча. Кожны мае права жыць, як хоча. Вас здзіўляюць мае паводзіны? Можце не адказваць, сам бачу – здзіўляюць. А мне пляваць. Днямі мы з Валікам едзем у Юрмалу. Потым, калі ўдасца, перабярэмся куды-небудзь у Еўропу. Магчыма, у Манчэстар паедзем, да Іркі... Вось так, бывай, Т.! Дарэчы, здзіўлю вас яшчэ раз: я ня підар.

– Як так?

– Вельмі проста, звычайны падман, блеф. Насуперак бацькам, калі даведаўся, што маці не хацела мяне раджаць. Які гэта быў для мяне ўдар! Спачатку я ад злосьці ды крыўды падзіравіў ім усе гумкі. Натыкнуўся ў шуфлядзе пры ложку на пачак і голкаю іх, голкаю... Мяне не

хацелі, дык вось вам ад мяне дарунак! Вам, вясковаму, ужо прабачце за напамін, у маім узросьце гэткія жарсьці, пэўна, і ня сьніліся... Ды дарэмна я з тымі гумкамі стараўся – абышлося бяз браціка-сястрычкі. Шкада... А праз год мы вось пазнаёмліся з Валікам, і тады я вырашыў папомсьціцца іначай. Маці любіць пра жаніцьбу завесьці пры нагодзе гаману, ну, там пра нявестку, унукаў – звычайныя жанокія тары-бары, самі ведаеце. Вось тады я і аб'явіў пра сваю нібыта блакітнасьць. Так і так, нічога з нашчадкамі не атрымаецца, агідныя мне жанчыны, мужчынаў люблю. Маўляў, вось вы пры нараджэньні без ахвоты такога, як Бог даў, мяне прынялі, дык цяпер такога прыміце, якім сам хачу быць. Нібыта хачу, разумеете?

– Значыць, усё гэта – тэатар, маскарад? Усе гэтыя часопісы, манера апранацца? Ці не занадта жорстка ў дачыненні да маці?

– Можа, і жорстка, але – справядліва, згадзіцеся. Да таго ж я павінен цяпер, абавязаны падтрымліваць Валіка. Ён быў адзіны, хто зразумеў мяне, калі было кепска, памог у нядобрую хвіліну... Цяпер мая чарга. І мне пляваць на яго арыентацыю. Любіць трэба тых, хто нас любіць, ці ня так? І ня трэба мяне перасьцерагаць: ах, што, як крыў Бог... Тым болей, што, можа, і прыдасца мне, і неаднойчы, яшчэ ўвесь гэты, як вы кажаце, маскарад. Кажуць, у замежжы праз гееўскае асяроддзе заўжды прыезджым латвей уладкавацца, чым праз якое іншае. Вось і скарыстаюся... А маці... Ёй скажу наастатак, ад'язджаючы, каб надта не перажывала. Скажу, вядома...

– Гэта, напэўна, цяжка?

– Што?

– Удаваць тое, што ты ўдаеш. Ня быць сабою.

– А вы заўжды такі, як насамерэч? А іншыя? Колькі вы прыгадаеце знаёмых, якія нічога і нікога не ўдаюць? Шмат? Ісьці насуперак заўжды цяжка, вы гэта, пэўна, ведаеце ня горш за мяне. Але ж што за жыцьцё будзе, як ніхто ня будзе таго рабіць...

– Навошта вам зьязджаць, вы маглі б і тут няблага ўладкавацца.

– Тут? Вы не ўяўляеце, што такое правінцыя? Да таго ж мы з Валікам ня ведаем мовы, а тут гэта якая-ніякая, а праблема.

– Ты ня ведаеш мовы?

– І з кім бы я на ёй размаўляў, калі б ведаў? Які сэнс засвойваць тое, што не прыдасца? – Ён змаўкае на хвіліну, скоса, нібы вагаючыся, ці казаць, што думае, ці не, пазіраючы на мяне, прамаўляе: – Вы гэтак перажываеце за бацьку, між вамі, напэўна, што-небудзь было ў маладосьці? У сэнсьсе...

Тройца нашых на чале з Жанаю ўваходзіць у бар, накіроўваецца ў банкетную залу, дзе ўжо шмат – і калі пасьпелі прыйсьці? – іншых гасьцей. Фаіна ў суправаджэньні Зямені і спадара Ду праплывае паўз мяне, абдае воблакам парфумы.

– Ідзем, ідзем, – кажа Зяменя і цягне мяне сьледам за паэткаю ў банкетную залу.

– ... у сэнсьсе сэксу, – выгуквае наўздагон нам Андрыс, і ягоны голас працінае мне вушы бязглуздасьцю прыпушчанья.

Вячэра расьцягваецца да паўночы. Першымі адыходзяць – употайкі, ні з кім не разьвітаўшыся, – Фаіна і Зяменя. Усе на добрым падпідку,

таму ніхто зьнікнення пары, здаецца, не заўважае. Толькі незадаволены спрытам суперніка і вераломствам паэткі спадар Ду маркотна круціць у руцэ недапіты келіх ды чухае галаву.

Жана размаўляе з кімсьці па мабільніку.

– Мэр просіць конча яе дачакацца, – кажа па размове і цярэбіць у руцэ сурвэтку. – Яна толькі што праводзіла прэзідэнта і ўжо едзе сюды. Літаральна пяць хвілін пачакаць...

Папярэджаньне выглядае як просьба, але гэта лішняе: і без таго пакідаць гасьціну ніхто ня рвецца.

Мне цікава, чаму няма віцэ-консула, але даймаць такім пытаньнем Жану ня хочацца, і я маўчу.

Мэр уваходзіць у залу, накіроўваецца да столікаў: ветлівая, паводле этыкету, усмешка, падзяка за візіт, апошні, пад сыцішаны гул застолья тост.

– Ну, вось, і фініш, здаецца, – кажа Жана, і мне чуецца ў яе голасе палёгка.

У зале пры стойцы, дзе бавіцца моладзь, яшчэ больш шматлюдна, як напачатку, і я затрымліваюся на хвіліну ў спадзеве ўбачыць Андрыса. Ён сам заўважае мяне, ідзе насустрач.

– Не крыўдуйце на мяне, – кажа і разводзіць рукі ўбакі. – І не засмучайцеся, што бацьку не пабачылі. Я пашукаю яго, скажу, што вы былі. Шкада, што ўжо зьязджаеце.

– Мне таксама, – кажу я, і маё ненаўмысна-злачыннае мінулае, згарнуўшыся да памеру пары ягоных вачэй, што глядзяць мне ўслед, (я заўважаю іх у люстэрку перад дзьвярыма) нябачным ценем валачэцца сьледам за мною да выхаду.

На дварэ дождж, гэтым разам, праўда, без навальніцы. У аўтобусе прахалодна і вольна: кітайцы ад'ехалі раней, каб пасьпець на цягнік, ды і нашых паменела.

– Вы ці ня скралі сурвэтку? – сьмяецца Жана і хапае мяне за руку. – Ай-я-яй, ну ж сорам!

Далонь мая выпростаецца, жоўта-залацістая вышыванка бліскае ў паўзмроку дробнымі кветкамі, падае долу. Я адчуваю сябе няёмка, і Жана літасьціва прыходзіць мне на дапамогу.

– Не камплексуйце, – кажа і кладзе сурвэтку сабе на калені. – Не знарок жа вы яе панесьлі, з кім не здараецца. Хай у мяне застаецца, вярну як-небудзь пры нагодзе ў бар. – Яна разглядае матэрыю, і вочы яе загарваюцца гарэзлівым азгнём. – А можа і не вярну. Рэч неблагая, застанецца хоць што на памяць пра вас. Яня прыгожыя рэчы любіць, дарма што вясковая.

– Яня? Ваша дачка, мабыць?

– У мяне сын, адзіны. Яня – гэта я. Іаана, а яшчэ правільней – Югана.

– Ажно чатыры імі! Ну і ну! Амаль па адным на кожны дзень тыдня!

– А вы думалі... Ці ж мы, беларусы, такія простыя. Ну, вось, вы ўсё пра мяне ведаеце. Усё, што жадалі, і нават больш.

Я хачу спытаць, ці добра гэта, ці кепска – больш, але Жана апырэджае мяне бадзёрым, бы майскі гром, сьмехам. І мне нічога не застаецца, як бегчы сьледам за астатнімі ў гатэль, каб там, удалечыні ад старонніх вачэй, аддацца чарговы раз чарвячку сумневу. Таго самага, што ўраньні ўсё яшчэ бадзёрыць душу спадзевам на спатканьне з Тонікам, а напры-

канцы дня, спанталічаны маёю незнарочыстаю – ах, гэтая мітусьня! – абьякавасьцю да лёсу сябра, выпаўзае вужакай з нетраў памяці і вярэдзіць, вярэдзіць глузды дакорам.

У гатэлі ціха, нават цішэй, як учора. Харбінцы толькі што зьехалі, рыхтуюцца да ад'езду і іншыя дэлегацыі, так што да раніцы застаемся толькі мы. Я іду да пакоя Зямені, каб папытацца, у колькі ад'язджаем, але ён не адзываецца – мабыць, Фаіна залюляла вершамі пра каханьне. Размова з Андрысам раз-пораз пракручваецца ў мяне ў галаве, не дае спакою, вярэдзіць адчуваньнем віны перад Тонікам: трэба, трэба было расшукаць. Ды далей дакору не ідзе: я занадта стомлены ды і куды зараз, сярэднячы, бегчы?

Я лезу ў душ і, ледзь вярнуўшыся да ложку, засынаю.

Мне сьніцца бацька. Ён вышчэплівае ў шуле сякераю чарговы пазок. Трэскі з шумам пырскаюць з-пад ляза, разьлятаюцца ва ўсе бакі. Раптам тапарышча крышыцца, і бацька, не жадаючы марнаваць час на яго замену, пачынае хуценька – надвечорак, а пасьпець скончыць працу трэба да зьмярканьня – вышчэпліваць дрэва кіпцюрамі. Драўніна каляная, і бацькавы далоні ўвобміг робяцца чырвонымі ад крыві. Людзі бяз твараў – ні вачэй, ні вуснаў, ні насоў – па чарзе ўзыходзяць на трасотнік, бяруць па шчэпіне, хаваюць пад вопратку. Ларыска, цётка Адальфіна, дзядзька Міхал, маці, усіх іх я пазнаю па паставах. Апошнімі зьяўляюцца на трасотніку Рэгіна і Тонік. Бацька выдзірае з камля чарговую шчэпку, яна, пакружыўшыся ў паветры, з ціхім шоргатам кладзецца ля Тонікавых ног. Ён нагінаецца, каб падняць яе, але не дае рады: шчэпка высьлізгвае з ягоных рук, падхопленая ветрам, ульяе на дах клеці.

Дзядзька Міхал выходзіць наперад, каб аддаць Тоніку сваю, але той ня хоча браць і борзда, як толькі можа, бяжыць прэч, туды, дзе чырвануюць цэглаю муры старое крэпасьці.

“Ну, а ты што?” – кажа бацька і падае мне скрываўленую, з вялізным мазолем на далоні руку. Я мкнуся дацягнуцца да яе, але не паспяваю. Моцны вецер уздымаецца над нашымі галовамі, падхоплівае мяне, нясе кудысьці.

Агромністы, як мора, мегаполіс сьвеціцца агнямі ўдалечыні, і вось я ў ім, і вузкавокі чалавек з бэйджам “Чжан Ду” на грудзях вядзе мяне глядзець чайную цырымонію. Гейша па імі Фаіна выходзіць нам насустрач, вершы раямі вылятаюць з яе вуснаў, асядаюць гірляндамі на галінах магнолій. “Вунь яны”, – кажа яна і ківае ў бок прыбудовы, у якой стаяць (усё бачна, бо дзьверы будыніны расчыненыя) прыкутыя ланцугамі да слупа, бы сьвяты Пётра ў Мамерцінскай вязьніцы, віцэ-консул Вася Калевіч і Тонік.

Бэлькі высьлізгваюць з шулы ў куце прыбудовы, абрушваюцца на Тоніка. Я кідаюся ратаваць сябра, але мяне апярэджвае бацька. “Парода да пароды мусіць быць, а яшчэ лепш – калі добра падагнана”, – кажа і заганяе бэлькі сякераю ў пазы. Ды яны зноў праз хвіліну вымыкаюцца адтуль, з грукатам падаюць нам на галовы. Бацька разгублена міргае, хапае адною рукою за плячо Тоніка, другою мяне, цягне прэч з прыбудовы...

Парушанья грукатам будынікі мегаполісу ўздрыгваюць, паволі распаўзаюцца ва ўсе бакі, трушчачы паселішчы наўкола, мкнуцца ўсё далей і далей і ўрэшце, калі ўсё пачынае нагадваць пустэльнію, асядаюць

долу... Гэта апошняе, што я бачу: воблака пылу паўзе па-над зямлёю, і густая, як ноч, цемра запаноўвае над усім...

Я прачынаюся а шостай. Ад'езд а дзявятай, і ў гатэлі ціша, толькі кроплі дажджу, што сьцякаюць на падваконьнік з даху, парушаюць яе аднастайным, метадычным пурчэньнем. Уставаць ня хочацца, і я доўга качаюся ў ложку – то праглядаю прэзентаваныя Ілгаю і Жанаю напярэдадні прасьпекты, то проста ляжу ўтаропіўшыся вачмі ў столь. Сілюся зноў заснуць, але беспаспяхова: ледзь зьмежу павекі, як пачынае здавацца, быццам я не ў пакоі, а ў нейкай скрыні. На шчасьце, сродак змаганьня з гэткаю пошасьцю мне вядомы – уключыць сьвятло і ляжаць, ляжаць з расплюшчанымі вачыма, пакуль туман не зацемніць глудзы.

Прахопліваюся я зноў ад тэлефоннага званка.

– Прабачце, – кажа парцье, – вы прасілі пабудзіць а палове восьмай. Зборы займаюць паўгадзіны.

Калі я спускаюся ў хол, усе нашы і Жана ўжо там. Усе ўжо пасьнедалі, і цяпер мусяць чакаць, калі тое ж зраблю я.

Аўто стаіць на рамарэньце пры браме. Зяменя садзіцца побач з кіроўцам, загадвае запусаць рухавік.

– Фаіна тэлефанавала, жадае ўсім шчасьлівай дарогі, – кажа Жана і схмурвае тонкія ільняна-шэрыя броўкі. – Я таксама. Шкада, што ад'язджаеце, вельмі, вельмі было з вамі добра.

Яна яшчэ нешта кажа, але я не ўслухоўваюся ў яе словы, увагу маю прыцягвае чорная “Volvo”, што зьязджае з шашы ў завулак. Мне падаецца чамусьці, што гэта віцэ-консул Калевіч, і я прашу Зяменю хвіліну пачакаць.

“Volvo” спыняецца ля брамы, разварочваецца, вяртаецца зноў на шашу.

Значыць, ня віцэ-консул. Дзіўна, але мне нават шкада, што гэта ня ён – быццам абрываецца апошняе павязь з мінулым, з ня надта прыемным і ўсё ж – блізкім і дарагім.

– Ну, з Богам, – кажа Зяменя, і аўто вырульвае на шашу сьледам за “Volvo”.

Дарога да мытні займае дзье з паловай гадзіны – з улікам часу, што змарнавалі ў краме на выездзе з Т. для набывацьця мясцовых рознасьцяў-прысмакаў. Разьлічвалі ўкласьціся хвілінаў у дзесяць, а правалэндаліся ля паліцаў, бы тыя жанкі, усе сорака. Затое і затаварыліся – багажнік як ня трэсьне.

– Можа, гэтым разам больш пашанцуе, не давядзецца зашмат чакаць, – кажа Зяменя і загадвае кіроўцу прытармазіць вярсты за тры ад памежнага шлагбаўма. – Усе пры дакументах, ніхто не забыўся пашпарты ў гатэлі?

Пытаньне рытарычнае і гучыць недарэчна, ды ніхто пярэчыць Зяменю не жадае: што карысьці псаваць нервы ды яшчэ ў гэткую сьпёку?

Чорнае аўто нячутна падрульвае ззаду, спыняецца побач з намі. Віцэ-консул Калевіч вылазіць з яго, вітаецца з кожным за руку, просіць мяне выйсьці на хвіліну. Адводзіць убок, ціха, нібы асьцерагаецца, каб не пачулі нашую гаману астатнія, кажа:

– Там паглядзі, хата іхняя нібыта пустая стаіць, можа, угаворым Тоніка пераехаць. Можа, хоць родныя сьцены памогуць яму, так бывае, ведаеш... А я, калі што якое, тут плячо падстаўлю, падсоблю з афармленьнем дакументаў. Абы толькі сам ён ня ўпёрся рогам... Дык памяркуй... Грошы спатрэбяцца – не шкадуй, усё сплачу, да капейкі.

– Няблага было б, – адказваю я, і нявер’е ў станоўчы зыход ягонае задумы прабіваецца паўз мае вусны так незаўважна, што я і сам яго ледзь-ледзь улоўліваю.

– Ну, тады бывай, – кажа ён і ідзе да машыны.

Я гляджу яму ўслед, і ўражаньне, што час спыніўся, захрас на мяжы двух сьветаў, ахоплівае мяне. Мне горача і хочацца як хутчэй дадому. Я думаю пра няспраўджанае жаданьне цёткі Шуры вярнуцца па мужавай сьмерці дажываць век у родныя мясьціны, затым пра Тонікавых сына ды дачку, што асталоюцца, хутчэй за ўсё, назаўжды ў якой-небудзь Англіі, урэшце, пра сваіх сыноў і жонку і міжволі – каторы раз за апошнія дні – згадваю бацькаву шулу і яго больш як саракагадовае даўніны размову з дзядзькам Міхалам на трасотніку.

Жаночы твар з няпэўнымі абрысамі – маці? Ларыска? Рэгіна? – мільгае перад маімі вачыма, я правальваюся ў хісткую, як марыва над полем пасья дажджу, дрымоту. І прачынаюся толькі ў Мураванцы – ад Зяменевага здзіўленага воклічу:

– Охці-вохці, ёрш т-тваю...

Я прытыкаюся тварам да шыбіны і нямею ад убачанага: ні коміну, ні падпечку, толькі груда аскепкаў ды каменя, ды прыбітая коламі ад падводы трава збоч парэчніку.

– Жытка: было і няма, – кажа Зяменя і скіроўвае пагляд наперад, туды, дзе ўжо бялее дахам па-над хмызам будынак мытні.

Памежнік, той самы, што гэтак доўга мучыў нас тры дні таму чаканьнем на ўездзе, падыходзіць да аўто, каб сабраць пашпарты, і чарада ластавак між крокватамі ангару адзываецца на ягоныя крокі похапліва-сьцішаным шорганьнем крылаў.